דאָס בוך פאַרן יידיש-לימוד אין „בית יעקב" איז „יידיש לָשון"!

בית יעקב

ליטעראַרישער נאַציאָנאַל-זשורנאַל

אָרגאַן פאַר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פּוילן

רעדאַקטאָר: א. ג. פרידנזאָן

יאָרגאַנג 9 — נומער 93

ב"ה, לאָדזש-קראָקע-וואַרשע. — אלול תרצ"ב

לערערנס!

לויטן באַשלוס פון די צענט-ראַלע אָרגאַנען פון דער בית-יעקב-באַוועגונג, מוז צום נייַען לערן-יאָר אין יעדער בית-יעקב-שול געלערנט ווערן יידיש פונים בוך

„יידיש לָשון"

צונויפגעשטעלט דורך

א. ג. פרידנזאָן,

נ. בערלינער און

א. שינדלער.

צום נייַען שול-יאָר

אין אַ שווערער צייַט באַגעגענען מיר הייַנט דעם אָנהייב פון נייַען שול-יאָר. דער דַחקותדיקער עקאָנאָמישער מַצב פון יידן, וואָס שפּירט זיך אין אַלע ווינקעלעך פון לעבן, סייַ פון יָחיד סייַ פון כְּלַל, שלאָגט זיך שטאַרק אָפּ אויפן יידישן רעליגיעזן חינוך.

יידישע עלטערן, וואָס ווילן געבן זייַערע קינדער אַ יידיש רעליגיעזן חינוך. פאַר זיי, איז דער עול שוין פון לאַנג אַ צו-שווערער און אין דער יעצטיקער צייַט, ווען דער רוב יידן איז פאַראָרימט און מחוסר-פּרנסה, איז די מַשׂא שוין געוואָרן אומדערטרעג-לעך.

דער פרומער ייד וואָס קאָן נישט און וועט קיינמאָל בייַ זיך נישט פּועלן אָפּצוגעבן זייַן ייִנגל אין דער „פּאָווזשעכנע" מוז אָפּגעבן זייַן לעצטן ביסן פון מויל — און ער טוט דאָס אויך — אַבי זייַן קינד זאָל בלייַבן בייַ תורה און יידישקייט.

אין די גרויסע שטעט, וואו עס זענען דאָ חדָרים מיטן פּראָגראַם פון אַן אַלגעמיינע פאָלקס-שול, קען נאָך דער פרומער ייד בייַם ברענגען געלט-קָרבָּנות געפינען אַ תיקון פאַרן יידישן חינוך פאַר זייַן קינד. וואָס זאָלן אָבער טון די צענער-טויזנטער יידן אויף פּראָווינץ? זיי מוזן שוין איינגאַנצן מַצדיק הַדין זייַן אויפן גורל פון זייַערע יידישע קינדער, וואָס זיי האָבן נישט קיין שום מעגלעכקייט צו געבן זיי אַ יידישער דערציאונג.

וואָלטן כאָטש געווען אין די קלייַנע שטעטלעך אָר-גאַניזירטע תלמיד-תורה-קורסן פאַר ייִנגלעך, ווי עס איז „בית יעקב", פאַרשטייט זיך מיט אַ פאַרברייטערטן פּראָגראַם. און אונטער אַ צענטראַלער אָנפירונג, וואָלט עס נאָך געווען אַ שטיקל תרופה, אָבער אויך דאָס איז דאָך ווייניק בנמצא און ווען שוין יאָ, איז עס אָן סֵדר, אָן אַן אידעאַלער נשמה און אָן שום הַשגָחה.

עס איז שוין כ-לעבן די העכסטע צייַט דערצו עפּיס צו טון, אונדזער חינוך-צענטראַלע שווייַגט שוין צופיל!

•

אויף אַן אַנדער אָרט אין הייַנטיקן נומער געפינען מיר אַ קורצן באַריכט פון ראַבקע, אַז די ב"י צענט-ראַלע אין קראָקע, גרייט זיך צו פאַרשידענע אַרבעטן, כדי צו שטאַרקן די ב"י באַוועגונג.

לייַדער איז אויך דער מַצב טאַקי דאָ נישט געהויבן. עס איז אַ סַך, גאָר אַ סַך בְּמֶשך די לעצטע צוויי יאָר פאַרנאַכלעסיקט געוואָרן. דאָס האַרץ ווייַטיקט אַז אַזאַ באַוועגונג, זאָל חלילה וועגעטירן און צוליב וואָס? צוליב עַצלות און שוואַכער פאַרשטענדיניש פון די טוערס אויף פּראָווינץ, וואָס לאָזן אַראָפּ די הענט!

די גראָשנס, וואָס אַ בית-יעקב שול קאָסט, קען מען אין יעדן שטעטל צונויפשטעלן, בייַ אַ טיכטיקער פירונג. עס מוזן אַרייַנגעצויגן ווערן וואָס אַ גרעסערע צאָל תַּלמידות, עס מוז אומאויפהערלעך געפירט ווערן פּראָפּאַגאַנדע פאַר דער ב"י אידעע. עס מוז אויך זיך אַרויסגעשלאָגן ווערן פון קאָפּ, אַז דורכן אָפּרייַסן אַ פּאָר גילדן פון באַשיידענעם שכירות פון די ל׳רערנס, וועט דער שול-בודזשעט שוין בעסער ווערן. עס מוז געאַרבעט ווערן אין גאָר אַן אַנדער ריכטונג: דער צופלוס פון תלמידות און אויפקלערונג בייַ די עלטערן וועגן זייַער חוב צו צאָלן דעם מינימאַלן שכר-לימוד, דאָס דאַרף געטון ווערן!

איך האַלט אויך דרינגענדיק פאַר נייטיק, אַז די צענט-ראַלע זאָל צונויפרופן וואַרשעוו־ווידזשעווע קאָנפערענצן פון די שול-פאַרוואַלטונגען, כדי זיך אויסצושמועסן. אויך דער ראַבקער באַשלוס פון די צוואַנציק אינס-פּעקטאָרן מוז אייליק ווערן אויסגעפירט. מיר קענען זיך גאָרנישט פאָרשטעלן דעם גרויסן נוצן, וואָס עס וועט דערפון אַרויסקומען.

א סך, גאָר פיל אַרבעט, [illegible] פאַר צום נייַען שול-יאָר און איך בין נישט [illegible] מיט בשותפות-דיקע כוחות, מיט גוט-אָרגאַני[illegible]נטלעך [illegible] פאַראייניקטער ענערגיע, וועלן מיר פאַרפעט[illegible] דעם קיום פון אונדזערע שולן און פאַרברייטערן די ב"י אידעע אין דער יידישער וועלט.

א"ג פרידנזאָן.

פירט אַ דורך מיט דערפאָלג די פּרענומעראַנטן-אַקציע אויף די געזאַמלטע שריפטן פון **שרה שענירער!**

וועגן מוסטער מענטשן ביי אונדז

פון רייזל ראזא

פאַר יעדער באַוועגונג, וואָסערע זי זאָל נישט זיין, איז אָן ספק דאָס שעדלעכסטע — די גלייכגילטיקייט.

הייבן זיך נאר אָן אַזעלכע גייסטיקע מיקראָבן צו פאַרשפּרייטן אינים גיזעלשאַפטליכן אָרגאַניזם, און ווערט מען נאר צוגיוווינט צו קוקן אויף זיי ווי אויף א נאַטירלעכע דערשיינונג, איז עס בלתי ספק איינס פון די סימנים, וועלכע ווייזן אָן אויף אַ קראַנקער זייט פון דער דאזיקער באַוועגונג און ווער עס שטייט אויף דער וואַך, מוז באַלד ביים אָנהייב זוכן היילמיטלען צו אָט דער שעדלעכער מחלה.

יאָ, דער ערשטער זעט עס, דער, וואָס שטייט אויף דער וואַך און אָט דערוועגן ווילן מיר טאַקי דאָ זאָגן אַ פּאָר ווערטער.

מיר ווייסן, דאָס אויב אַ באַוועגונג וויל אירס אַנאידעע אינים לעבן דורכזעצן, מוז זי דערצו האָבן אַ גרויסע מאָס מסירת הנפש. אָן איבערגעגעבנקייט קען עס זיך אפשר האַלטן – אַלס נייע דערשיינונג אינים לעבן אַ געוויסע צייט, אָבער דאָס זיכערט איר נישט קיין דויערנדן קיום.

ווייל מען די אַרביט אויסבויען אויף שטאַרקע יסודות, קען עס אָן מסירת הנפש נישט גיין, בכלל ווען עס האַנדלט זיך אין אַזעלכע הייליקע און העכסט וויכטיקע פּראָבלעמען, ווי עס איז למשל אונדזער חינוך און אונדזער באַוועגונג באַ"י.

מיר האָבן גיזען גרויס מסירת הנפש מיט יאָרן צוריק, ביים אָנהייב פון אונדזער אַרביט, אָבער לעצטנס מערקט זיך אַ שטאַרקע אָפּנישטאַנינקייט.

פאַראַן אָפּטימיסטן, וואָס שטאַלצירן צופרידן מיטן אָפּגיטועניס, צאַצקעווען זיך דערמיט, ווי אַ קינד מיטן שפּילצייג. זיי האָבן נישט קיין גרעסערע פאַרלאַנגען.

פאַראַן פּעסימיסטן ווידער, וואָס לייגן ס'גיווער אויב זיי זען נישט באַלד, ביים אָנהייב פון זייער אַרביט, דעם העכסטן שפּיץ פון דערגרייכונג.

ס'איז אָבער אויך פאַראַן צווישן אָט די ביידע דער רעאַלער בליק, וואָס מוז אָפּשאַצן דאָס לעבן, אַזוי ווי עס איז. מוזן מיר טאַקי אָפן זאָגן, דאָס לעצטנס איז אין אונדזער גיזעלשאַפטליך לעבן אַרייַנגיטרעטן אַ גרויסע ענדערונג.

די גלייכגילטיקייט האָט פאַרנומען דעם אויבן אָן. נישט-דאָ די באַגייסטערונג צו אונדזערע מיט מי און מאַטער אויפגיבויטע ווערק און פון מסירת נפש פאַר זיי איז דאָך אָפּנירעס. קאַלט און וואכידיק איז גיוואָרן אונדזער לעבן. פון טאָג צו טאָג פאַרמערט זיך די דעזערציע אין אונדזערע רייען. מיט פאַראַכטונג קוקט יעדער ציוויליזירטער מענטש אויף אַ דעזערטער, וואָס אַנטלויפט פון צו פאַרטיידיקן זיינע רעכט, אָדער וואָס שליסט זיך אויס פון די רייען פון פאַרטיידיקער און מיר קוקן דערויף גלייכגילטיק.

דאָס איז פאַר אונדז זייער שעדלעך און ס'קען ח"ו ווערן נאָך שעדלעכער, אויב מיר וועלן זיך נישט נעמען ענערגיש ממשיך צו זיין אונדזער אַרביט אויף אַלע פראָנטן.

מיר האָבן ב"ה שיינע מחנות אידעאיש פאַרבונדיטע וואָס דערוואַרטן פון אונדז אָנווייזונג און באַלערונג; מיר מוזן דעריבער דרינגנט שאַפן אַ שטאַרקן לעגיאָן פון מוסטער מענטשן, וואָס זאָלן זיין גרייט מיט מסירת הנפש צו אַרביטן פאַר אונדזער אידעאַל. זיך נישט לאָזן אָפּהאַלטן פון קיין שום שטערונג, זיך אונטערשטיצן קעגנזייטיק, זיין גרייט צו גיין אין ערשטן פייער פעסט און זיכער. דאָס קיין שונא זאָל אונדז נישט קענען דורכרייסן.

מיר האָבן ב"ה אויך אַזעלכע מענטשן; מיר מוזן זיך נאָר אָפּשטעלן פון דער אַפּאַטיע, וואָס האָט אונדז באַהערשט, און זיך געבן די הענט פריש פאַראייניקט צו בילדן דעם שטאַרקן לעגיאָן פון לכל הפחות הונדערט מוסטער מענטשן, וואָס זאָלן זיין די פירערנס פון אונדזערע מחנות און אונטערשטיצערנס פון אונדזער העכסט וויכטיקער אַרביט, און נאָר דעמאָלט וועט אונדזער אַרביט זיין מיט הצלחה.

הונדערט פּיאָנערן!!!

(נאָך דער הפסקה אינים אַרויסגיין פון בית-יעקב-זשורנאַל)

שוין אין סוף פון פאַרגאַנגינים ווינטער האָבן מיר אָנגיהויבן שפּירן, אַז דער קיום פון אונדזער זשורנאַל גיפינט זיך אין סכנה. מיר האָבן זיך אַפילו נישט גיוואָלט צולאָזן דעם גידאַנק. אַז אַזאַ גרויסע באַוועגונג אָן ע"ה פון שולן און אָרגאַניזאַציעס וועט דאָס גאָרנישט אָנגיין; מיר האָבן בשום אופן נישט גיקענט זיך פאָרשטעלן, אַז נאָך די גרויסע פאַרדינסטן וואָס אונדזער שריפט האָט פאַר די באַוועגונג, וועט זיך קיינער נישט צורירן צו הילף. בפרט, ווען דער קיום פון אונדזער שריפט איז דאָך לכל-הדעות נאָך ווייטער נייטיק און נוצלעך.

ליידער אָבער האָט זיך אַרויסגיוויזן אַלס טרויעריקער פאַקט, דאָס אַ גרויסער רוב פון די, וואָס האָבן באַדאַרפט און עס איז גיווען זייער חוב אונדז צו שטיין ביי דער זייט [illegible] זיי זענען צו-גיגאַנגען מיד גיוואָרן, אָדער בי[illegible] נישט אָנגיהויבן עפּיס צו טון. מיר האָ[illegible]יטער אַנטוישט און אַ סך, גאָר אַ סך, וואָס נאָ[illegible] האָבן גידאַרפט באַווייזן זייער אידעאַליזם ביים פאַרשפּרייטן אונדזער גידרוקט וואָרט.

דער מצב פון אונדזער שריפט איז צוגיקומען ביז צום לעצטן פּונקט, צום אויפהערן ווייטער עקזיסטירן און נאָכן דערשיינען פון אַלמאַנאַך איז אַריינגיטרעטן די הפסקה. דאָס נישט דערשיינען פון בית-יעקב האָט וואָס אָן-אמת נישט אַלע ווײ-גיטון, אַ גרויסער טייל פון די וואָס האָבן גידאַרפט אייגנטלעך שטורמין און פאַרלאַנגען, האָבן קאַלטבלוטיק גישוויגן, וואָס דאָס איז נאָך אַמאָל אַ סימן פון זייער קנאַפּער פאַרשטענדיניש און ווינציקער גיטריישאַפט צום אידעאַל.

פון דער צווייטער זייט אָבער, האָט אונדז גישטאַרקט, די צאָלרייכע קאָרעספּאָנדענץ פון גיטרייע פריינט, וואָס האָט אונדז גירופן צו באַנייען אונדזער אַרביט און האָבן דערפאַר צוגיזאָגט צו פאַרטאָפּלין זייער אַרביט ביים פאַרשפּרייטן דאָס בית-יעקב-זשורנאַל.

מיר באַנייען ווידער דאָס דערשיינען פון בית-יעקב-זשורנאַל! מיט שווערער, גאָר שווערער מי קומט אונדז דאָס אָן. פון קומידיקן חודש תשרי אָן וועט אי"ה ווידער אונדזער זשורנאַל דערשיינען יעדע צוויי וואָכן!

כדי אונדזער זשורנאַל זאָל קענען פעסט זיך האַלטן מוזן זיך גיפינען כאָטש הונדערט פּונקטן וואו עס זאָל פאַרקויפט ווערן פון יעדן נומער צו 15 עקזעמפּלאַרן. ביי דעם איצטיקן פאַרביליקטן פּרייז איז דאָס לייכט אויסצופירן, עס ווענט זיך נאָר אין אַ ביסעלע ווילן און גיטריישאַפט צו דער זאַך.

הונדערט פּיאָנערן קען און דאַרף פון זיך אַזאַ באַוועגונג אַרויסגעבן. אַלס די פּיאָנערן ווערן שוין אָנערקענט, די וואָס האָבן במשך דעם יאָר צ"ב דאָס דורכגיפירט. פון די דאָזיקע הונדערט פּיאָנערן וועט גישאַפן ווערן דער שוין לאַנג גיפּלאַנטער פּיאָנערן-פאַרבאַנד פאַר דער ב"י ליטעראַטור. יעדער מיטגליד אין דעם פאַרבאַנד באַקומט פון אונדז אַ פּרעסע קאַרטע אין 5 שפּראַכן, די דאָזיקע קאַרטע וועט זיי אַ סך נוצן, אַחוץ דעם פרייען צוטריט אין אַלע עפנטלעכע ערטער און פאַרשידינע הנחות וואָס די קאַרטע גיט, ווערט באַזונדער נאָך אַ יאָר צייט גיגעבן פאַרשידינע הנחות, לויט ווי עס זענען די תקנות (זע דאָס ביכל „והביאו ברכה").

דעקלאַרירט-זשע אייך אַלס מיטגליד אינים פּיאָנערן-פאַרבאַנד! זייט איינער פון די הונדערט, וואָס בויט אויס די ליטעראַרישע פּאָזיציע פון דער בית-יעקב-באַוועגונג. נעמט אייך פון אַצינד אָן צו דער אַרביט.

מיר שטייען יעצט ערב דעם צענטן יאָרגאַנג פון אונדזער זשורנאַל. די ניין יאָר אַרביט וואָס שטייט הינטער אונדז, איז דאָך ערשט גיווען אַן התחלה צוריקצושטעלן דעם כבוד פון דער יידישער טאָכטער אין יידישן לעבן. עס שטייט אונדז ווייטער פאַר אַ נאָך גרעסערע אַרביט, צו שטאַרקן די בית-יעקב-באַוועגונג, אויסצובויען די בנות-באַוועגונג, צו שאַפן אַ ריין-יידישע ליטעראַטור, צו פירן די שווערע מלחמה מיט דער פאַרשידן-מינים-דיקער אַסימילאַציע. זעט-זשע אייער נאָמען זאָל נישט פעלן צווישן די ערשטע הונדערט פּיאָנערן!!!

גייט פון שטוב צו שטוב, רעדט מיט אייערע חברות, רופט אייערע דערוואַקסינע בית-יעקב-שילערנס צו קויפן דאָס בית-יעקב-זשורנאַל! ווייזט אַרויס אייער גיטריישאַפט צו אונדזער אידעאַל און באַפעסטיקט די איינציקע טריבונע פון בית-יעקב!!!

אַלס פּיאָנערנס ווערן אָנערקענט:

1) די וואָס נעמען אויף זיך פון יעדן נומער צו פאַרקויפן כאָטש 15 עקזעמפּלאַרן און תיכף אָפּצושיקן דעם באַטרעף נאָך 3 חדשים דאָס אויספירן ווערט צוגישיקט די קאַרטע.

2) די וואָס שאַפן 5 יערלעכע אַבאָנענטן צו 8 גילדן און שיקן אָפּ די פולע 40 גילדן

3) די וואָס שאַפן 10 פערטל-יערלעכע אַבאָנענטן צו 2.50 גילדן און שיקן צו די 25 גילדן.

זאַמל-ביכלעך אויף אַבאָנענטן ווערט אַרויסגישיקט אויף יעדנס פאַרלאַנג!

מאַכן מיט זיך אַ חשבון הנפש פון צייט צו צייט, איז דער חוב פון יעדן יחיד און נאָכמער פון אַ כלל. אַזאַ אַרט אויפריכטיק-גימאַכטער נשמה-בילאַנס טוט נישט בלויז אָנווייזן די גרויס פונים דערגרייכטן מאָראַליש-גייסטיקן ריווח, נייערט ער העלפט אויך בעיקר צו אָנצואווייזן דעם וועג ווי אַזוי צו דערפירן דעם דאָזיקן ריווח צו זיין מעגלעכער שלמות.

ס'טרעפט אויך, אַז אַזאַ גימאַכטן חשבון נעמט זיך רעווידירן אַ ווייטיקער מענטש, וואָס האָט גראָד נישט קיין דירעקטן שייכות צו אים און זיינע גימאַכטע באַמערקונגען, זייענדיק אָפטמאָל גאַנץ פּאַראַדאָקסאַלע זענען זיי טאַקי גראָד צוליב דעם באַזונדערס מסוגל דעם חשבון נאָך קלאָרער צו מאַכן און אים אַלזייטיק צו באַלייכטן.

אַ קעגן וואָס זאָגן מיר דאָס? — אַ קעגן דעם מאמר פון ה' הלל צייטלין אין מאָמענט נום. 139 און 145 א. נ. „חשבון הנפש ביי אייניקע פאַרשטייער פון אַגודת ישראל". ווי דער מחבר שטעלט זיך אָפּ אויפן לעצטן העפט פון ב"י זשורנאַל לכבודן יובל פון אגודת ישראל און בית יעקב.

ה' צייטלין איז אין תוך אַריין מסכים מיט אונדזער תוכחה און שאַרפער קריטיק לגבי דעם קרענקלעכן מצב פון נייען יידישן לעבן, וואָס דערווייטערט זיך פון טראַדיציאָנעלער יידישקייט. נישט מער ער גיפינט פאַר נייטיק אונדז פאַרצואוואַרפן, פאַרוואָס מיר איגנאָרירן אין דער חינוך-אַרביט די—לויט זיין מיינונג— נישט שלעכטע טיילן פון דער נייער יידישיסטישער און העבּרעאיסטישער ליטעראַטור ווי אַ שטייגער ביאַליקס נאַציאָנאַלער ווײ, פּרצס חסידות וכדומה; (יעבץ דאַרף דאָ כלל נישט ווערן צוזאַמענגימישט, ווייל זיין מסורה-גיטריי שאַפן ווערט גראָד באמת שטאַרק גישעצט ביים ח־דישן צולם). ער ווינדערט זיך אויך פאַרוואָס מ'קען אין דער זעלבער צייט זיך לערנען פאַרערן פאַרשידינע נישט יידישע גרויסע שריפטשטעלער, וואָס זענען דאָך אַוודאי נישט יידישער פון די יידישיסטישע און העבּרעיסטישע שרייבער.

דאָס דאָזיקע ענין פאָדערט טאַקי באַזונדערס קלאָר גימאַכט צו ווערן. ס'איז קיין שום ספק נישט, אַז בנוגע די נישט יידישע שרייבער האָבן מיר נישט ווייניקער פאַרבאַהאַלט ווי בנוגע זייערע לינק-יידישע אידעען-שותפים. נישט מער, אויב ס'דערלויבט זיך אַמאָל אַן אַרטאַד. בלאָט סתם צו באַהאַנדלין די ליטעראַרישע קענטיניש פון אַ פרעמד-פעלקערלעכן שרייבער, טאָ גישעט עס מיט דער בולטער כוונה נישט שלעכט צו פאַרשטאַנין צו ווערן בנוגע זיין נישט יידישקייט, ווייל וואָס קען מען דען פאַרלאַנגען פון אַ זעלכן אין דער הינזיכט. און הגם אויך אַזאַ

י. ל. גערשט

יידיש חסידות אָדער ליטעראַטישער מאָדע-חסידיזם? *)

אַרט וואָסערדיקע אָפּשאַצונג, אָן אַ טיפערן יידישן אַנאַליז, איז לויט אונדזער מיינונג ווייט נישט באַרעכטיקט צוליב פאַרשידינע טעמים איז אָבער די השפּעה-שעדלעכקייט דאָ נישט אַזוי גרויס, ווייל מע פאַרשטייט גיוויינלעך אַז אַ גוי איז נישט יידיש... אַנדערש אָבער איז עס בנוגע אַ יידיש-גיבוירינים שרייבער. דאָ פאָדערט זיך שוין אומבאַדינגט אַ קלאָרע און אַנטשידינע באַציאונג צו יידישקייט און אויב ס'זאָל למשל גלאָריפיצירט ווערן אַ פּרץ צוליב זיין „חסידות" א. ד. ג. טאָ דערפירט עס ממילא אויך צו די אַנדערע „שטריימל" מעשיות פונים זעלבן מחבר, וואָס אין זייער בולטער טומאה-דיקייט וועט אוודאי ה' צ. אויך נישט צווייפלין. דער גיוויינלעכער לייענער איז דאָך אַוודאי נישט בכוח צו אונטערשיידן בין טוב לרע און צו באַגרייפן אַזאַ טאָפּלטע שרייבערישע בוכהאַלטעריע...

וואָס שייך אָבער אויך דעם עצם יידישן חשיבות פון די בלומרשט גוטע טיילן פון דער לינקער יידישער ליטעראַטור, נ"א איפכא, דאַרף טאַקי קלאָר ווערן אַז ער איז אין דער אמתן כמעט אַ מינימאַלער אויב נישט אין רוב פאַלן גאָר אַ בולט-שעדלעכער, מילא וועגן למשל ביאַליקס לעסטערנדע שירי-זעם, וואָס זאָלן בלומרשט אויסדרוקן דעם נאַציאָנאַלן ווײ, קען דאָכט זיך קיין ספק נישט זיין ווי ווייט נוצלעך זיי זענען פאַרן יידישקייט. אָבער אויך דער נעאָ חסידיזם פון פּרץ, בערדיטשעווסקי, בובער וכדומה איז אין דער אמתן נישט קיין סך נענטער צום אָריגינעלן חסידות פון זיינע פרייע מחברים. וואָרום וואָס איז דען דאָס אָריגינעלע חסידות אויב נישט אַזאַ מין גליענדע לאַווע פון רעליגיעז-יידיש פייער, וואָס האָט גיפלעגט אין די פאַרשידנסטע צייטן פון אונדזער גישיכטע אַרויסזעצן פון די טיפנישן פון דעם אַלטן יהדות-מקור, כדי צו דערוואַרימען און אויפלעבן דאָס יידישע לעבן, וואָס האָט גיהאַלטן ביי פאַרפלאַכט און פאַרגליווערט ווערן. ס'קען דאָך טאַקי נישט זיין קיין מינדיסטער ספק, אַז דאָס חסידות איז אומיטלבאַר אַרויסגיוואַקסן פון דער יהדות-מסורה און האָט צו אים מיט אַן אייזערנער קאָנסעקווענץ צוריקגיפירט. און אויב אַזוי וואָסערן אייניגן שייכות קענען אַלזאַ האָבן צו אים אַזעלכע, וואָס האָבן מער אָדער ווייניקער גיפעלשט אין דעם מסורה-יידנטום און אים אַפילו צייטנווייז באַוואָרפן מיט שטיינער?

גינוג צו דערמאַנען למשל אַזאַ איינעם ווי בערדיטשעווסקי, וואָס איז, קניענדיק פאַר ניטשעס היידנישער „בלאָנדע בעסטיע", אַרויסגיטרעטן מיט אַזאַ אויסטערליש עזות אַקעגן דעם מוסר פון די נביאים און דער גאַנצער יידישער מסורה כאָטש ער האָט אין דער זעלבער צייט אויך גיפּראָוויט זיין ליטעראַטיש-מאָדערנעם חסידיזם. צי קען מען אַלזאַ, אין אַזאַ פאַל טראַכטן וועגן אַ וואָסער ס'איז ערנסטן שייכות פון אַזעלכע ליטעראַטיש-חסידיסטישע אַקראָבאַטן צום אמתן, אין דער מסורה פאַראַנקערטן, חסידות?

בכלל קען מען די מאָדערנע חסידות-שרייבער טיילן אין דריי סאָרטן, וואָס שייך זייער צוגאַנג צו דער דאָזיקער גראַנדיעזער יידיש-רוחניותדיקער באַוועגונג. מאַנכע ווילן אין איר זען אַ בלומרשטן פּראָטעסט צו דער דיסציפּלין פון דער הלכה און מצוות-מעשיות. צו דעם דאָזיקן צוועק טון זיי ממילא גענצלעך פאַרפעלשן און פאַרדרייען דעם אייגנטלעכן מהות פון אָריגינעלן חסידות, וואָס איז דאָך אין דער טעאָריע ווי אין דער פּראַקטיק גיגאַנגען אַ פּונקט פאַרקערטן גאַנג. אַנדערע ווידער האָבן בכלל פון דער חסידות טעמע גיוואָלט שפּינען אַ קאַנווע פאַר אַ לעגענדאַרן פאָלקס-מיטאָס, באַפּוצט מיט פליטערלעך פון אַ דעקאָראַטיוון מיסטיציזם, וואָס איז אין יידיש-רעליגיעזער הינזיכט צו גאָרנישט מחייב און ממילא גאָרנישט ווערט. מיר האָבן דאָ נישט מער ווי הוילע מאָדע- און קונסט-שפּיל אַנשטאָט לעבידיקע אָנשויאונג, ראָמאַנטיש-פאַרנעפּלטע פאַנטאַזיע-צושווימינקייט אַנשטאָט טיפסטער אמת פון דער נשמה. — גיווען אָבער אויך אַזעלכע — און דאָס די בעסטע — וואָס דאָס חסידות-שרייבעריי איז ביי זיי גיווען אַן אונטערבאַוואוסטזיניקע מרידה פון זייער יידישקייט-אינערציע אַקעגן זייער היידיש-משכילישן וועלט באַנעם, וואָס האָט גיטריקנט ס'האַרץ און פאַרזומפּט דעם מוח. די דאָזיקע אַזוי צו זאָגן יידישע קעגן-רעאַקציע איז אָבער אויך דאָ גיווען אַזאַ שוואַכע, אַזוי אַז זי האָט זיך באַגרעניצט אינים ענגין ווינקל פונים ליטעראַרישן שאַפן, מאַכנדיק דערמיט נאָר בולט די אינערלעכע צושפּאַלטנקייט פון זייער גימיט און גידאַנקענספערע, ווי ס'איז סוף כל סוף נאָר גיווען דער הויפּט-גיוועלטיקער דער אַנאַרכיש-אומפּרוכפּערדיקער, אייראָפּעיש-היידנישער ראַציאָנאַליזם, וואָס לאָזט נישט אונטערוואַרפן זיך די גלייביק-יידישע גידאַנקען און גיפילן-דיסציפּלין מיט אירע שטרענגע מעשים-התחייבותן.

נישט קיין וואונדער אַלזאַ, וואָס די דאָזיקע אַלע נעאָ-חסידיסטישע סערומס, וואָס זענען גיוואָרן אַריינגישפּריצט אין דער לינקער יידישיסטישער און העבּרעיסטישער ליטעראַטור האָבן נישט באַוויזן צו האָבן די מינדיסטע השפּעה אויף זייערע לייענער זיי צוריקצופירן צו יידישקייט. דער לייענער האָט זיך דאָך אין בעסטן פאַל נישט גיקענט העכער הויבן פון מחבר, וואָס האָט עס אים אייגנטלעך גיזאָלט מחזיר למוטב זיין.

פון דעם אַלעם איז שוין לייכט צו פאַרשטיין, אַז דאָס נייע פּסיידאָ-חסידות, גישאַפן דורך קונסט-ספּאַרטלער מיט מיסטיש-פאַרגלייזטע אויגן און היידניש-פאַרזומפּטע מוחות און הערצער אָדער סתם מאָריש-צוקראַכינע „גאָט זוכער" מיט אין אייביקער בלאָנדזשיניש פאַרשרומפּינע נשמות, קען ווייט נישט זיין קיין יידישקייט אימפּולס פאַרן יינגן דור. ווייל מען באמת שעפּן גייסטיק שפּייז פון קוואַל פון חסידות, טאָ מוז מען עס טון פון ריינים מקור. ריינע ספרים און ריינע מחברים!

גינוג צו דערמאַנען למשל אַ קדושת לוי מיט זיין

*) באַם. פון רעד. דער דאָזיקער מאמר איז גיווען גרייט פאַרן תמוז העפט. צוליבן נישט דערשיינען פון „ב"י" זשורנאַל גיבן מיר אים יעצט.

היימישע שמועסן

שרה שעניר ער

איך זיץ אין ראבקא אין קרייז פון מיינע ליבע בית-יעקב לערערנס. זיי טיילן זיך מיט מיר מיט זייערע איינדריקן און מחשבות איבער זייער דערפארונג אין דער ארבעט אין שול. טייל זענען ב"ה פולשטענדיק צופרידן פון די פירות פון זייער ארבעט. זיי דערציילן מיר מיט א באזונדערע פרייד, ווי אזוי די זעלבע קינדער, וואס זענען אמאל געווען אינגאנצן „רוי" אין היגזיכט פון יידישקייט און איצט איז מיט זיי פארגיקומען ממש אן איבער-קעריניש צום גוטן. אנדערע אבער האבן שוין נישט יידער די זכי' צו זוון אזוי צופרידן. דאס זענען געוועגלעך די לערערנס, וואס זענען אנגיקומען אין א שול מיט נאך נישט קיין אויסגיארביטער טראדיציע אין דער ארביט. זיי מוזן אלץ אנהויבן פון דאס ניי מיט די עלטערע שילערנס, וואס האבן נישט די עכטע צוגיוואוינטע צוגיבונדנקייט צו יידישע דינים און מנהגים.

טראכטנדיק וועגן דער דאזיקער שווערער דערציי-נונג אין אונדזער שול-ארביט קומט מיר אויפן זין דער רוף אין דער הפטורה פון צווייטן שבת פון בין חמצרים: „שמעו דבר ד' בית יעקב!" — הערט צו ג-טס ווארט, יעקבס הויז.

יא, יעקבס הויז וואס מיינט דאך די פרויען, די יידישע מוטערס, די בויערנס פון יידישן הויז און פאמיליע—צו זיי איז עס גיווענדעט באזונדערס דער רוף פון ג-טס ווארט. זיי דארפן זיך דעריבער גאנץ ערנסט פארטראכטן ווי זיי האלטן עפיס מיט זייערע פליכטן בנוגע יידישקייט. איך וויל זיי דעריבער דא אויפמערקזאם מאכן וואס אמבעטרעפט דער זאך.

א סך מוטערס מיינען, אז דערמיט, וואס זיי האבן אפגיגעבן זייערע קינדער אין דער בית-יעקב שול איז שוין זייער אויפגאבע אינגאנצן דערפילט. מעג שוין דעמלט די היים זיין אין א גדויסער סתירה מיט דער שול שאט עס אויך נישט. די שול וועט שוין אוודאי אלעס גוט מאכן. דא ליגט טאקי דער גרונט-טעות פון דער דאזיקער מיינונג. אמת טאקי די שול האט אן ערשטקלאסיקע באדייטונג אין דער דערציאונג פון קינד, אבער נישט די אויסשליסלעך-איינציקע.

א גרויסער פאקטאר אין דער דערציאונג פון קינד איז אויך די היים, די פאמיליע-נעסט, ווי ס-קינד גיפינט זיך נישט ווייניק צייט און אונטערליגט אוודאי נישט ווייניק זיין השפעה.

ס-טרעפט טאקי למשל, אז די עלטערן, באזונדערס די מוטערס ווייזן נישט ארויס די גינוגנדע פאר-שטענדיניס פאר די יידישע לימודים אין דער בית-יעקב-שול. זיי באמיען זיך נישט איינצופרעגן אין די קינדער די איבערצייגונג, אז זיי זאלן די יידישע לימודים באטראכטן אלס אומבאדינגטן חוב. דאקעגן צו די אנדערע לערן-קעגנשטאנדן באציען זיי זיך שוין מיט דער גאנצער ערנצט האלטנדיק, אז דאס איז א שטערונג צום לעבן, צו פרנסה... די וועלט-לעכע בילדונג ווערט אזוי נאך פארגיצויגן פאר דער יידישער און דא ליגט די הויפט צרה. די עלטערן מאכן אזוי נאך קאלע בידים דאס, וואס די בית-יעקב שול וויל דערגרייכן.

נאך ערגער, פארשטייט זיך, איז עס ווען די עלטערן, באזונדערס די מוטערס, ווייזן ארויס א קאלטע באציאונג צו דער דערפילונג פון די יידישע מצוות און דינים, צו צניעותדיקע קליידער א. ד. גל. דא שטויסט זיך שוין די שול אן אין אן אפינים, אזוי צו זאגן קעגנער אירן, וואס מאכט צו נישט איר גאנצער מי און ארביט.

באקלערט אייך, דעריבער, יידישע מוטערס, אז די דערציאונג פון אייערע ליבע טעכטערלעך איז אויך אפהענגיק קודם-כל פון אייך אליין. איר מוזט אומבאדינגט די קינדער געבן א לעבידיקן ביישפיל פון אייער באגייסטערטער באציאונג צו יידישקייט. איר מוזט אויך די קינדער געבן צו פארשטיין, אז די יידישע לימודים אין דער שול זענען אומבאדינגטע און מוזן שטענדיק זארגפעלטיק באהערשט ווערן. קורץ: איר מוזט כסדר שטיין אויף דער וואך און מיטהעלפן דער שול אין דער יידישער דערציאונג פון אייערע טעכטער, ווייל נאר מיט גימיינזאמע כוחות וועלן מיר קענען ווי גיהעריק דערגרייכן גוטע רעזולטאטן אין דער שווערער דערציאונגס-ארביט.

און איר ליבע לערערנס פון אונדזערע שולן, איר דארפט אויך נישט אפשטיין אין דער ארביט, נישט אפקילן זיך ח"ו ווען איר באמערקט גיוויסע שוועריקייטן אין אייער דערציאונגס-ארביט. פארקערט, איר זענט אין אזא פאל נאך מחויב צו פארטאפלין אייער ענערגיע און מוט, כדי צו דערפילן אין א גיוויסער מאס די חסרונות פון רער היים און גאס. איר דארפט אבער אין אזא פאל זיך באמיען קודם כל אליין צו דינען פאר די תלמידות אלס מוסטער אין היגזיכט פון יידישקייט און אזוי זיי געבן א לעבידיק ביי-שפיל פון יידישער אויפפירונג אין אלע פרטים. און נאר אויף אזא אופן וועט איר אייער פאראנטווארט-לעכער ראל בשלימות דערפילן.

בליציקער גידאנקן-פארטיפסקייט, רבי נחמן בראס-לאווערס סיפורי מעשיות מיט זייער קינסטלערישער, געניאל-פשטותדיקער חנעוודיקייט, צי די פילאזאפישע אויסקריסטאליזירונג פון א רבי אהרן מארקוס, א. ד. גל. אלע אנדערע ספרים און מחברים, וואס האבן עס גיהאלטן פארן גרעסטן גליק צו קענין נאר אנט-פלעקן, יעדער אויף זיין שטייגער, דאס פאטענציאלע אין-סופדיקע ליכט פונים אלטן יהדות און אויסצו-דריקן אין דער אדער יענער פארם זיין טראדיציא-נעל-געקייטעלטן סיני-פאטאס

אין די אדערן פון גייסטיקע יידישע וועג-ווייזער מוז עס טאקי רוישן דער אומאיבערגיהאקטער בלוט-שטראם פון דער סיני-מסורה. און נאר אזעלכע קענין זיין מסוגל ארייינצועטימין יידישע ווארימקייט און אויסדויער אין אונדזער ייגגין דור און אים צו פאר-אנקערן אין דער אטמאספערע פון אלטן, היסטארישן יהדות.

דאס איינציקע לערן-בוך אויף אלף-בית און אנפאנג יידיש איז דאס אנערקענטע אילוסטרירטע בוך:

יידיש לשון

רעדאקטירט דורך א. ג. פרידנזאן, א. שינדלער און נ. בערלינער

— פרייז 1 גילדן מיט 30 גראשן. —

— שולן באקומין גרויסן ראבאט! —

„די יידישע נשמה"

פארן 4 און 5 לערן-יאר. פרייז 1 גילדן מיט 50 גר.

— שולן באקומין ראבאט! —

פארן צווייטן און דריטן לערן-יאר ווערט גינוצט אין אלע בית-יעקב-שולן נאר דאס אילוסטרירטע בוך

יידיש לשון — צווייטער באנד

צוזאמינגישטעלט דורך

א. שינדלער, נ. בערלינער און א. ג. פרידנזאן,

אין בוך א פולער קורס פון ארטאגראפיע דורכגיזעען דורך ד"ר שלמה בירנבוים.

פרייז 2 גילדן מיט 25 גר.

— שולן באקומין גרויסן ראבאט! —

לייענט און פארשפרייט „דאס יידישע טאגבלאט"!

יידיש לשון פאר אונדזערע קינדער!

(פון דער הקדמה צום ערשטן באנד „יידיש לשון" פאר אנפאנגער)

מיט צוויי יאר צוריק, אין זומער תר"ץ, בעת די לערערן-קורס אין ראבקע, האבן מיר אונטער דער אנפירונג פון ד"ר שלמה בירנבוים, אפגיהאלטן זיצונגין און זיך באראטן וועגן מצב פון יידיש-לימוד אין אונדזערע בית-יעקב-שולן. דער יידיש-לימוד, וואס פארנעמט און מוז פארנעמען א חשוב ארט צווישן די פארשידינע לימו-דים אין אונדזער שול, האט זיך ארויסגיוויזן פאר במעט גארנישט פארזארגט. בעת די באראטונגין, אין וועלכע עס האבן זיך באטייליקט א חוץ די דאצענטן פון סעמינאר, אויך פאר-טרעטער פון אונדזער לערערשאפט, האבן די לעצטע קודם-כל פארלאנגט א סוף צו מאכן צום כאאס פונים אויס-לייג, וואס איז די שווערסטע פלאג אויפן אנטוויקלונגס-וועג פון יידיש-לימוד אין אונדזער שול.

נישט פאר קיין קלענערע צרה האט זיך אויך ארויסגיוויזן דער דוחק אין גוטע לערן-ביכער אויף יידיש, וואס זאלן זיין, אי מיט פעדאגאגישער שלימות, אי פאר אונדזערע בית-יעקב קינדער מיט חוש טאקי פאר זיי, צוזאמינגישטעלט, און דער עיקר, אז די ביכער זאלן גי-געבן ווערן פון מענטשן, וואס לעבן א גאנץ יאר אין דער שול און קענין ווי זייערע אייגינע צען פינגער דעם קינדער-עולם, וואס פארנעמין די שול-בענק אין בית-יעקב.

בכובד-ראש האבן מיר דעמלט דן-גיווען דאס דאזיקע שווערע און פארקאמפלי-צירטע פראבלעם און נאך אלאנגין יישוב-הדעת גיקומען צו דער מסקנא, צו גאשאפן א פעדאגאגיש-פראקטישן און פילאלאגיש-אויסגיהאלטינים אויסלייג און בנוגע דעם, האבן מיר אלע זיך גיאייניקט אויפן טראדיציאנעלן פאנעטישן אויסלייג — מיט קליינע שינויים — פון אונדזער ד"ר ש. בירנבוים, וועלכער האט שוין פון יאדן-לאנג גיארביט דע-רויף. (זע זיין בוך „יידישקייט און לשון"). אלס אנערקענטער מומחה-פילא-לאג און דערצו אלס פייערדיקער רע-ליגיעזער ייד, איז פאר אונדז בירנ-בוימס אויסלייג גיוועז ווי אן אבן-טוב. פאר די לעצטע צוויי יאר, זינט דער אויסלייג איז ביי אונדז איינגיפירט, האט ער זיך ארויסגיוויזן פעדאגאגיש פאר גרינג און פראקטיש. אגב, בין איך אויך זיכער, אז נישט-לאנג וועט גידויערן און די יידישע רעליגיעזע וועלט וועט זיך איבערצייגן וואסארע חיזוק פאר יידיש און יידישקייט דער דאזיקער אויסער-לעכער סימן אויף אונדזער יידיש-לשון וועט נאך ברענגין.

די דעמלטיקע יידיש-קאנפערענץ אין ראבקע האט אויך באשלאסן, אז עס מוז ארויסגיגעבן ווערן א יידיש לערן- און לייען-בוך פאר אלע קלאסן. פון ייגגסטן ביזן עלטסטן לערן-יאר מוז זיין א גוט בוך, אן-אמת-יידישע כרעסטא-מאטיע, וואס זאל זיין סיי מיט זיין פארים סיי מיט זיין תוכן צוגיפאסט צום גייסט פון בית-יעקב. עס איז אויך דעמלט פון אלע בפירוש אונטערגי-שטראכן גיווארן דאס נחיצות פון ארייג-נעמען אין אונדזערע לייען-ביכער די שאפינגען פון אונדזערע רעליגיעזע שרייבער, כדי אונדזער יוגנט צוצוגי-וויינען צו אונדזער ליטעראטור און זיי באקענין מיט די נעמען פון אונדזער ייגגער שרייבער-משפחה.

אויף מיר, אלס גרינדער און פירער פון פארלאג „בית-יעקב" איז דעמלט אויס-גופאלן דער גורל צו שטעלן זיך אין צענטער פון דעם דאזיקן הויכן שליחות און איך האלט עס מיר פאר א גרויסע זכיה, צו קענין ממשיך זיין די הייליקע ארביט. ארביטנדיק שוין זיבן יאר פאר פארזארגן אונדזער קינדער-עולם מיט לייען-מאטעריאל דירהז ארויסגעבן די שריפטן פאר אונדזער קליינווארג „קינ-דער גארטן", „פרישע בלימעלעך", נעם איך אויף מיר מיט פרייד די איניציא-טיוו ארויסצוגעבן א יידיש לייען-בוך אין א פאר חלקים, כדי צו דערהייבן דעם כבוד פון יידיש לשון אין אונדזער שול. גאר באזונדער, נאך דעם דערגרייכטן נצחון פון אויסלייג אין אונדזער שול, וואס איך בין גיווען דער ערשטער און כמעט דער איינציקער ביים דורכפירן דאס, וועט פאר מיר זיין א נחת רוח צו זעען בעזרת השם דעם רעיון פון יידיש צוליב יידישקייט. דורך דעם בוך „יידיש-לשון" צו האבן באקומין זיין ריכטיקן תיקון.

דאס בוך איז דאס ערשטע חלק אויף אלף-בית און פארן ערשטן שול-יאר. דער מעטאד איז דא, דער סינטע-טיש - אנאלטישער — מכלל אל הפרט, פון ווארט צו טראף און פון טראף צום איינצלנים אות. אין דער האנט פון דער לערערן וואס פארשטייט איר פאך, ברענגט דער דאזיקער מעטאד א סך מזל-ברכה. מיר האבן דא מדקדק גיוועז, נישט דורכצולאזן קיין איין קלאנג און קיין איין ניואנס פון בירנבוימישן אויס-לייג, וואס פעלט כמעט אין אלע ביז איצטיקע לערן-ביכער. אזוי גיפינט זיך אין אונדזער בוך באזונדערע אפשניטן און שיעורים אויף ו און אי, או, אוי און או, וואס האט פון אונדז גיפאדערט פיל מי און דער עיקר אן-ערנצטער באציאונג צום ענין.

גאר א גרויס געווינס איז דאס ארייננעמין די לייען-שטיסער פון אונדזערע קינדער-שרייבער א. שינדלער, נ. בערלינער, ש. נאדלער און פון די לערערנס ראזא. ווי מיר נאר מעגלעך וועלן מיר ביי אלע חלקים פון יידיש-לשון גידענקין אין דעם פרינציפ, די שאפונגין פון ארטאדאקסישן שרייבער צו דערנענטערן צום יידישן קינד.

יידיש-לשון איז דאס ערשטע און איינציקע ביכל, וואס איז גיווארן מסודר, דורך מענטשן, וואס די בית-יעקב-שול איז נישט בלויז ניי נאנט, נאר טאקי דורך זיי גיבויט, אויסגיוויייטיקט און דער עיקר, זיי לעבן ראשם-ורובם אין דער שול-וועלט, ווערין קאן נאן. יין אזוי באקאנט דאס לעבן פונים קינד אין בית-יעקב, ווי די מענטשן וואס טראגן אליין שוין יארן לאנג כסדר ציגל צו דעם בנין אין אלע שטעט און שטעט-לעך! אונדזער ארביט פאר בית-יעקב, וואס איז אויך קיינמאל נישט גיו עך קיין קרדום לחפור בו... וועט זיך אין דעם בוך אומיטום אנטפלעקן. מיר האבן נישט גיזשאליוועט קיין מי און קיין קאסטן, אז דאס בוך זאל ארויסקומען סיי אין חיצוניות סיי אין תוכן שיין און גוט.

זאל השי"ת אויך העלפן, אז „יידיש-לשון" זאל אריינגעבן אין אונדזערע קינדער ליבשאפט און גיטריישאפט צו יידישקייט, וואס דאס איז אייגנטלעך דער ווייטגייענדיקער ציל ביי אונדזער ארביט פאר יידיש-לשון!

לאדזש, מנחם-אב תרצ"ב

א"ג פרידנזאן.

ביי אונדז איז צו באקומין דאס לערן-בוך אויף יהדות פאר בית-יעקב שולן

„יידיש לעבן"

פון יהודא לייב ארלעאן און אלכסנדר זושא פרידמאן

פרייז 2 זל. — שולן באקומין ראבאט!

אדרעס:

Bajs Jakow, Łódź Kilińskiego 44

בנימין מינץ

אין דער ציגיינער=שטאָט אין גראַנאַדאַ

(פון מיין רייזע איבער שפּאַניע)

עמיל לודוויק איז נישט בלויז אַ גרויסער שרייבער. ער איז אויך אַ רייזנדער „פאַר עקסעלענס". ער האט שוין אויסגימאָסטן אַלע ערד-טיילן, דורכגישפּאַנט אַן אַ שיעור לענדער און שטעט — און אין זיין לעצט באַרימט בוך „די מתנות פון לעבן" גיקומען צו דער אינטערעסאַנטער באַאבאַכטונג, אַז כאָטש בכלל גינומען, וואָלט עס גיוועזן אַן אומגליק פאַר אַ מענטשן צו זען זיין צוקונפטיק לעבן, דהיינו, ער זאָל פריער אויס וויסן אַלץ וואָס עס וועט מיט אים פּאַסירן — איז עס אבער בנוגע רייזן אַביסל אַנדערש.

דווקא אויף אַ רייזע פאַרזאָרגן מיר זיך מיט אַ בעדעקער (דאָס באַרימטע פיר-בוך איבער לענדער און שטעט) און כל-צרליי בילדער, ביכער און וואַרטן מיט שמחה צו זעען דאָס, וואָס דער בעדעקער האט אונדז פריער פאַראויסגיזאָגט.

אויב איר גייט פון דאַניט, זאָגט למשל דער בעדעקער, אַנדערהאַלבן שעה מיט בלאָען נילוס, קומט דער מאַלפּיס-וואַלד. וּבכן, אַרום האַלב פּ נאָך. וויפל האַלט יעצט דער זייגער? אַ פערטל נאָך אַביסל. א, דאָ איז ער שוין! האַלט, דאָ מוזן זיי שוין זיין די מאַלפּיס. אַביסל וואַרטן, זוכן, גיין: קראַך, דאָ אויוון שפּרינגט שוין איינע. באמת: אַ מאַלפּיס-וואַלד.

אויף דעם דערוואַרטעטן פרייט מען זיך, אבער איבער דעם אומדערוואַרטעטן ווערט מען אַנטציקט. זעלטן מאַכן מיר זיך קלאָר, אַז נישט דאָס בילד, וואָס דער בעדעקער זאָגט אונדז צו, האט פאַר אונדז אַזאַ רייץ, ווי דאָס צופעליקע, אַפילו ווען עס איז אַ קלייניקייט.

אין טאָלעדאָ, למשל, האָב איך שוין פון פריער-אויס גיוואוסט וואָס צו גיין אָנקוקן: דעם פּאַלאַץ פון ר' שמואל הלוי, די צוויי שולן, די קודעריא. יעדעס פיר-בוך רעט וועגן דעם. איך האָב דעריבער שוין פון פריעראויס גיוואוסט: דאָס און דאָס וועל איך, בכלל גינומען, זעען. וואָס פאַר אַ רושם האט אויף מיר אבער גימוזט מאַכן דאָס „גיהינום-געסל", דורך וועלכן מע האט גיפירט צום פאַרברענין די פאַרמשפּטע דורך דער אינקוויזיציע. און וועלכעס איך האב צופעליק „אַנטדעקט". אדער למשל, די הונדערטער קייטן, וואָס הענגען אויף די מויערן פון דער קירכע „סאַן כואַנדע לאָס רעיעס", וועגן וועלכע קיין שום פיר-בוך רעט נישט, דעם אמת און אויף וועלכע מע האט לעבידיקערהייט גיהאַנגען און טאָרטורירט די אַנוסים.

אין באַרצעלאָנאַ האט אויף מיר יעדע יידישע זעענסווירדיקייט גימאַכט אַ טאָפּלטן רושם דווקא צוליב דעם, וואָס איך האָב גילייענט, אַז אין באַרצעלאָנאַ איז גאָרנישט דאָ, וואָס צו זעען „יידישיס". שטעלט אייך פאָר דעם גרויליכן איינדרוק, וואָס עס האָבן גימוזט אויף מיר מאַכן יידישע מצבות, וואָס האָבן אַרויסגישיינט פון די ווענט פון אַ פּאַלאַץ, אין וועלכן ס'האט זיי איינגימויערט קייזער קאַרל דער פינפטער. איך האָב זיי דערזעען פּלוצלינג, נישט גירעכנט זיך אויף זיי, און דעריבער האָבן זיי זיך מיר איינגיקריצט אין זכרון מיט יעדן פּרט.

פון גראַנאַדאַ האָב איך מיר זייער פיל צוגיזאָגט. אַ קלייניקייט גראַנאַדאַ! רמון האט מען זי אויך אָנגירופן אין לשון-הקודש. און באמת זע: ווי אַ מילגרוים מיט קערנדלעך איז זי אָנגיפּאַקט מיט חנדלעך. הימלישע שטאָט, וואָלט איך זי אָנגירופן, ווייל נישט ערדיש איז איר פּראַכט. דאָס איז די מלוכה פון פאַנטאַזיע. אויף יעדן שריט קען מען זיך דאָ אַריינחלומען אין עפּיס אַנדערש.

קודם דער עלטסטער שטאָט-קוואַרטל אין גראַנאַדאַ. דער אַלבאַיצין, דאָ האט זיך גיפונען די רודעריא. דאָ איז באַשריבן גיוואָרן איינס פון די גלאַנצפולסטע בלעטער אין דער יידישער גישיכטע. דאָ האט גיקיניגט דער גרויס-וויזיר פון קאַליף און סולטאַן, דער גרויסער ר' שמואל הנגיד. וויפל אַלטערטימלעכן חן פאַרמאָגט דאָ יעדער שטיין.

און דאַן: אַלהאַמבראַ: אַ חלום וואָס איז מקוים גיוואָרן אויף דער וואָר, איז אט דער פּאַלאַץ, אַ פאַרכישופטע מעשהלע, וואָס מיר מיינען אַז אט אט און זי ווערט צעשוועמען אין דער בלאָער דורכזיכטיקער לופט. אבער נישט וועגן אַלהאַמבראַ וויל איך יעצט רעדן. ווי איז דאך גיוועזן פון די „גרויסע" זאַכן, צו וועלכע איך האב מיך גיגרייט מיט כוונה זיי צו באַטראַכטן. איך וויל נאָר דאָ דערציילן וועגן אַ קלייניקייט, אַ מין „צופאַל", וואָס איך האב באַקומען צו זעען אין גראַנאַדאַ.

איך בין גישטאַנען אויפן שפּיץ באַרג אין וואונדערלעכן גאָרטן וואָס אין „גענעראַליף" דעם סולטאַנישן זומער-שלאָס. איך האב מיך גיטובלט אין בשמים. אַרום און אַרום לאָרבעער-בוימער, הדסים, רויזן, ציפּריסן און אַנדערע שמעקידיקע גיוויקסן. איך שטיי אָנגילענט אויף אַ באַריערע, וואָס בים גרענעץ פון באַרג-אַראָפּ און קוק אַריבער אין די ווייטקייטן. הערלעכע בליקן עפענען זיך פאַר די אויגן. ביים ברעג פון הימל זאַמלען זיך שפּיצן פון בערג. הצט-ווייט האט זיך גיגרינט דער פעטער טאָל פון גראַנאַדאַ און דאָ באַלד, ווי אויף דער האַנט, די אַלהאַמבראַ.

— ... און וואָס איז דאָס פאַר אַ באַרג קעגן איבער? פרעג איך מיין פירער, אַ דייטשן יונגערמאַן — וואַגנער.

— דאָס איז — דער סאַקראַמאַנטע. איר זעט ווי אים צוגעגאָסן — ענטפערט ער — דראַפּן זיך אויף טוזנטער שטעכידיקע קאַקטוס בוימער און צווישן זיי זעט איר קליינע לעכלעך? דאָס איז די ציגיינער-שטאָט.

איך מיש אויף מיין פיר-בוך, און קוים איין שורה: „אויפן סאַקראַמאַנטע איז ווערט צו זעען דעם מאַלערישן ציגיינער-קוואַרטל". נו, וואָס האָב איך פאַר אַן אינטערעס צו אַ ציגיינער-מחנה? אבער מיין וואַגנער שטייט נישט אָפּ. איך מוז גיין זעען. עס איז נישט ווי ביי גיוויינטלעכע ציגיינער, איך וועל קיין חרטה נישט האָבן.

גידאַנקען-פול גייען מיר אַראָפּ פון גענעראַליף און אַלהאַמבראַ, אַראָפּ צו צום טאָל. טיף אין דער נשמה האט זיך דאָס וואונדער מיר איינגיבאַקן. יעדער פרט באַזונדער האט פאַרוואָרפן זיין אַנקער ביי מיר אין האַרצן. לייכטזיניק, חנדלט דאַכט זיך די אַלהאַמבראַ אין דער ערשטער רגע, אבער ערשט שפּעטער זעט מען ווי גרויס זי איז און ווי גיוואַלטיק עס איז איר איינדרוק.

וואונדערלעך איז די שמאָלע גאַס, וואָס לויפט האַרט ביים ווישנדיקן טייך דאַראָ. די עלטסטע גאַס אין גראַנאַדאַ. משונהדיקע הויקערדיקע הייזער, ווי מע זעט זי נאָר אין מזרח. אַלטערטימלעכע איבערבלייבענישן פון מאָדנע בריקן וואָס פירן צום אַלהאַמבראַ-באַרג. אויף טריט און שריט פילט מען נאָך דאָ דעם איינפלוס פון די מויערן, ווי זיי וואָלטן ערשט מיט עטלעכע יאָר פאַרלאָזט דאָס לאַנד.

אבער פּלוצלונג עפּיס נייעס. סאַקראַמאַנטע. מיר זענען אין דעם טייל אַלבאַיצין, וואָס איז פאַרנומען פון די ציגיינער.

לויט מיין בעדעקער, איז אַהער גלייך צו קומען, אַפילו ביי טאָג, נאָר אין גרעסערער גיזעלשאַפט, מע דאַרף דאָ מורא האָבן פאַר גניבה, פאַר אָנפאַל. לויט מיר אבער, איז עס דאַכט זיך אַביסל איבערגעטריבן. פאַרוואָס מע דאַרף מורא האָבן איז דער עיקר פאַר באַלעסטיגונג. דער פרעמדער ווערט דאָ באַפאַלן פון אַזעלכע מחנות פּגעים, אַז מע דאַרף זיין גאָר ענערגיש, כדי פון זיי פּטור צו ווערן. און אַביסל העלפט טאַקי די פּאָליציי. פּאָליציי, האט איר דאָ אויף שריט און טריט. צו צוויי, דריי פּאַטרולירן גייען זיי איבער דער הויפּט-גאַס, קלעטערן איבער דעם באַרג און קוקן אַריין אין יעדן ווינקעלע. דער עיקר טאַקי, כדי צו היטן די טוריסטן, וואָס קומען אַהער פון אַלע עקן וועלט אָנקוקן די מערקווירדיקע ציגיינער-שטאָט.

זענען אַהערגיקומען מיט לאַנגע יאָרהונדערטער צוריק מחנות ציגיינער און גראַנאַדאַ האט זיי גיפאַנגען מיט איר כישוף. זיי האָבן אויפגיהערט צו וואַנדערן, זיך דאָ באַזעצט און גיבויט פאַר זיך אַ שטאָט. אַנדערש אבער ווי אַלע פעלקער אין דער וועלט. נישט קיין הייזער האָבן זיי גימויערט פון האָלץ אדער שטיין, שטאַק אויף שטאַק מיט פענצטער פאַר זון און לופט. ניין, היילן האָבן זיי גיהאַקט. טיף צו פוסנס אין דעם באַרג סאַקראַמאַנטע. היילן שורה אויף שורה. מיט סדר און אָן סדר. גרויסע „פּאַלאַצן" און קליינע שמוציקע לעכער. די גאַנצע „שטאָט" חוץ די הויפּט-גאַס ליגט באַהאַלטן אין אַ וואַלד פון קאַקטוס-ווילד-גיוויקס. אין דער ערשטער רגע זעט מען מער גאָרנישט ווי די גרינע שטעכידיקע קשאַקיס, און ווען מע קוקט זיך נישט גוט איין, וואָלט מען זיכער נישט גיגלייבט אַז דאָ באַוועגט זיך אַ גאַנצע שטאָט.

פּאַמעלעך גייען מיר איבער דער הויפּט-גאַס פון דער ציגיינער-שטאָט. רעכטס, איז די גאַס נישט דאָ באַבויט. לאָזט מען זיך אַראָפּ אין טאָל, וואָס פירט צום טייך און דער בליק פירט ווייטער צו דער אַלהאַמבראַ. לינקס אבער הויבט זיך אויף דער באַרג מיט זיינע אומצייליקע היילן. אויף דער הויפּט גאַס שטייען די גרויסע „גיביידיס". זעלטזאַם איז דאָ די פאַרבינדונג פון רויע בוי-קונסט און נאַטור. אויף דער גאַס וואוינט דער קעניג פון די גיטאַנאָס (ציגיינער), דער קאַפּיטאַנאַ, ווי מע רופט אים.

זיין „פּאַלאַץ" איז טיף אויסגיטשעשיט אין באַרג. דריי קליינע פאַרקראַטיוועטע פענצטערלעך מיט אַ טיר, אַרויסגיוואָרפן אויף אַ גיטונקיוועטע וואַנט, נאָר קיין הויז זעט מען נישט. די טיר פירט אין דער טיף פון באַרג. עס איז אַ הייל.

דער קאַפּיטאַנאַ, אַן עלטערער ברוין-הויטיקער פעסט-גיבויטער מאַן זיצט פאַר דער טיר. אַרום אים די „סוויטע". עלטערע ציגיינער און ציגיינערנס. זיי וואַגן אונדז נישט אָנצוגרייפן אין דער געגנוואַרט פון „קיניג".

העפלעך און צערעמאָניאַל בעטן מיר דער ערלויבעניש אַריינצוקומען אין זיין פּאַלאַץ און פאַר אַ פּעזעטע (אַזאַ מטבע) פירט אונדז שוין דער „קאַמערדינער".

די ערשטע שטוב האט נאָך אַביסל ליכט פון דרויסן. זי איז גינוג גרויס און אָנגישטעלט מיט אַלט-מאָדיש מעבל. פון איר פירן טירן אין די ווייטערדיקע שטובן אין דער טיף פון באַרג. פענצטער, נישטאָ קיין פענצטער, נישטאָ קיין ליכט, קיין פרישע לופט. אבער זע: פּלוצלינג צינדט זיך אָן אַן עלעקטריש לעמפּל. אויך אַהער אין דער משונהדיקער הייל, האט אַריינגידרונגען די „עלעקטרישע" ציוויליזאַציע.

ווייטער צו אויף דער גאַס, ווערט עס ראָמאַנטישער, פאַרביקער אבער גיפערלעכער. ווילדע פּנימער בליצן פון ווינקלען, מעסערס שאַרפע רויען אין טאַשן; מיאוסע פרויען-פּנימער, און שיינע, גליענדע אויגן, שרעקלעכע אַלטע מכשפות, האַלב-נאַקעטע, אין שטוב זיך וואַלגערנדיקע קינדער, פאַרביקע קליידער סמאַטעס, גיטאַרן-קלאַנג, נאַגידיק אדער שטורמיש גיזאַנג, ווילדער טאַנץ, און איבער אַלעם טאַקי טענצערנס, בעטלנדיקע קינדער און שמוץ נישט וחניותדיקער, נאָר פּשוטער, גשמיותריקער שמוץ, בלאָטע און קויט. דאָס איז דער קיצור פון דער ציגיינער-שטאָט.

ווייטער אויף דער גאַס גיפינען זיך „קאַפעען". היילן ספּעציעל פאַר דער פאַרוויילונג פון טוריסטן. היינט אבער איז אַ קריזיס אויף דער וועלט, טוריסטן איז דאָ ווייניק, איבערהויפּט די פונקטיקע און דאָלאַרדיקע ענגלענדער און אַמעריקאַנער. שטייען די טענצערנס איינדרויסן און ווי נאָר עס באַווייזט זיך אַ טוריסט, ווערט ער באַפאַלן פון אַ ווילדער מחנה. אָנגיטון אין זייער פאַרביקער „נאַציאָנאַלער" טראַכט מיט פּאַטשטערקיס און בלומען אויף די קעפּ, טאַנצן זיי אייך פאַר אַ פּעזעטע מיט דער גישיקטקייט פון ווילדע קעץ אין אַ משתּינים ווירבל און גאַלאָפּ, אורעכטע ציגיינערישע טענץ.

מיט אַ ווילדן גישריי איז מיך באַפאַלן אַ באַנדע גיטאַנאָס, ציגיינערס: סעניאָר, לאַ באַילע! סעניאָר, על פאָרטונאַ! (הערר, אַ טאַנץ! הערר, גליק!) לייגן זיי מיר פאָר זייער סחורה. איינע וויל מיר פאָרטאַנצן. און איינע וויל מיר נביאות זאָגן. הצלחה און כל-טוב קען איך מיר דאָ קויפן פאַר אַ פּעזעטע.

און פון דער אַנדערער זייט ציפּן מיך אַ חברה קליינע ציגיינערלעך, איינגיריסטע, שמוציקע, זינגען זיי אויס זייער בעטל-גיזאַנג. זיי ווערן צו דעם ספּעציעל דרעסירט, צו וועקן רחמנות ביי די טויזנטער טוריסטן, וואָס קומען אַהער. סעניאָר, מיס סימפּאַטיקאָ! מוי גראַציאָזע! (זייער סימפּאַטישער הער, זייער באַחנטער!) שרייען זיי צו מיר און ווילן מיך „נעמען".

איך קוק מיך אום אין אַ פאַרלעגנהייט. בעט מיך מיט אַ שטומען בליק ביי מיין דייטשן פירער, ער זאָל מיך אַרויסראַטעווען. קיין פּאָליציאַנט זעט מען פונקט נישט.

פּלוצלונג פאַלט מיר איין אַ גליקלעכער גידאַנק. מיין באָרד איז אין גראַנאַדאַ גיוועזן אַ ראַריטעט און אַרויסגירופן אויפמערקזאַמקייט. איך האָב גיהערט, ווי אויף דער גאַס האט מען אונטער מיר גימורמלט: עסטאַ פראַילע! (דאָס איז אַ ברידער, אַ גלח אַ גייסטלעכער!) אפשר וועט דאָס פּועלן. איך בייג מיך צו צו מיין דייטש, און ער רוימט איין אַ ציגיינערן אין אויער: עסטאַ פראַילע! אין איין מינוט ווערט אַ שינוי. מע באַפאַלט מיך נישט, מע באַלעסטיקט מיך נישט, נאָר מע גייט מיר נאָך מיט כבוד.

דאָס קול איז גילאָפן פאַר מיר עסטאַ פראַילע! מע האט גיבויגן די קעפּ מיט דרך-ארץ. מע האט מיר גיגעבן די גילעגנהייט אָנצוקוקן די שמוציקסטע, פינצטערסטע, אָרימע היילן, אבער אויסגיטון האָב איך גאָרנישט. פאַרקערט, איך בין נאָך עוגער אַריינגיפאַלן. צוריקגייענדיק, האט שוין אויף מיר גיוואַרט אַ שווערע מחנה ציגיינער און ציגיינערנס. פאַרטאַנצן און נביאות צו זאָגן האָבן זיי שוין נישט גיוואָגט. אבער נדבות און ברכות אויף אַ סגולה האָבן זיי פון מיר פאַרלאַנגט. עס כוו עפּיס פאַרט זיין אַ וו כטיקער „פראַילע", ווען ער האט אַ באָרד.

עטלעכע הונדערט שריט איז מיר די מחנה נאָכגילאָפן. איך האָב מיר נישט גיקאָנט קיין עצה געבן. מיין דייטש איז פּשוט גיוועזן פאַרצווייפלט. צו-וואָס האט ער מיך דאָ אַהערגישלעפּט. וואָס האָב איך גיזאָלט טון? איך האָב פונקט ג'האַט גיענדיקט די ערשטע „ברכה", ווען צוויי פּאָליציאַנטן האָבן מיך אַרויסגיראַטעוועט פון באַגייסטערטן המון.

איך האָב מיך אַפילו מער נישט אומגיקוקט אויף דער ציגיינער-שטאָט. נאָר פון דערווייטנס האָב איך נאָך גיהערט, ווי די מחנה שרייט מיר נאָך:

אַדיאָס פראַילע! (מיט ג-ט, אַדיע!) אַדיאָס פראַילע!

אליעזר שינדלער

שַבּת מַלְכּתָא

שַבּת מַלְכּתָא.
עונג פון גַן=עֵדן
גיבענטשטער טאָג,
פרייד פון אַלע פריידן.

שַבּת הייליקער,
גלאַנץ פון שֵמס גיצעלטן;
רֵיינער, לויטערער,
קרוין פון אַלע וועלטן.—

אלימלך שטייער — אין הונגעריקע טעג (דערציילונג)

אַן מענדל בלאַך, דער אויסגידאַרטער, שווייגיוודיקער גאַליציאַנער בחור — האָט זיך אַזוי אַרומגידרייט טאָג־איין טאָג־אויס אין דער גרויסער פרעמדער שטאָט בערלין און דער הונגער האָט שוין אויסגידרייט די קישקעס, האָט ער זיך מיט אַ מאָל דערמאָנט אין יענעם אויסטערלישן ייד מיט די טריבע אויגן און קופּערנער באָרד, וואָס האָט אים אויף אַזאַ וואונדערלעכן אופן אָנגיטאָפּט אין ערשטן טאָג פון זיין קומען אַהער. ס'איז גיווען אין ענגן גרענאַדיר־געסל, וואָס שמעקט מיט אַ שטיק אַלטע היים, וואו אַלטע מעוברתדיקע הייזער מיט ברודיקן אָפּגיריסענעם טונק האָבן זיך ברייט צולייגט ווי אַלטע וויעדזשמעס מיט פאַרוויאַניטע האָר און אויסגיהאַקטע ציין.

ער האָט אַזוי שפּאַצירט אויפן שמאָלן אויסגישטשערביטן טראָטואַר נעבן וועלכן פּאַרקויפּערקעס אין טיכער האָבן הויך מיט אויסגישטשערביטע קולות אויסגירופן זייער סחורה, אַ וואָגן פול מיט קריגלעך מילך האָט מיט אַ שלעפעריקן טוראָקאָט זיך גישלעפּט איבערן ברוק און גיגלאַנצט מיט אָפּגיבלאַקיווייטע אויפשריפט „כשר". און אין זיין אויסגיהוילטן קאָפּ האָבן גיגרילצט אַלע אויסגימישטע קולות פון גיטומל און דאָס מויל האָט זיך אָנגיפולט מיט עפּיס אַ זויערלעכע שלינע, אויס אַ ברייטע וויטרינע פון אַ בעקעריי האָט אַרויסגיווינקן אַ לענגלעך אויסגיבריינט ברייטל מיט משופּעדיקע שפּיצן.

דעמלט איז צו־אים צוגיקומען דער ייד, אַ דיקלעכער מיט אַ קופּערנער באָרד, גיקוקט אויף אים מיט טריבע אַדערדיקע אויגן און ניזאָגט—בחור, ביי מיר קענסטו קריגן צו עסן און צו שלאָפן, אויב דו ווילסט נאָר... דאָס און נישט מער.

און אַז מענדל בלאַך איז גישטאַנען צוטומלט מיט פאַרנעפּלטע אויגן און אַ גרילצן אין קאָפּ און זויערלעכע שלינע אין מויל — און גאָר נישט גיענטפערט מחמת גרויס צוטומלטקייט, האָט דער ייד זיך שנעל אויסגידרייט און איז אַוועק און בלויז פון דער וויי־טנס צוגיוואָרפן — אויב וועסט וועלן, בחור, זאָלסטו קומען ביז ניין אַ זייגער ביי נאַכט אויף לאַטאַרינק־שטראַסע 8, דריי קלינג ביי דער טיר דריטן שטאָק...

וואונדערלעך, ווי דאָס דאָזיקע, משונהדיקע באַגעגעניש איז אים אין גאַנצן אַרויס פון קאָפּ. און היינט מיט אַ מאָל האָט ער זיך אין דעם דערמאָנט.

ער איז גישטאַנען ביי דער זעלבער ברייטער וויטרינע פון דער בעקעריי, פון וואַנען ס'האָט אַרויסגיווינקן אַ לענגלעך־אויסגיבריינט ברייטל מיט משופּעדיקע שפּיצן. און אין מויל איז גילעגן אַ זויערע שלינע.

און אַז מענדל בלאַך איז גישטאַנען אויף לאַטאַרינק־גאַס נומער אַכט אויף אויסגיקרימטע ווערוויקע שטיגן — האָט ער אַ דריק־גיטון ביים גלעקל איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל. האָט זיך אינעווייניק עפּיס הייזעריקלעך־גרעל צוקלינגען גלין־גלין־גלאַן... באַלד האָבן זיך דערהערט שווערע הינקנדיקע טריט און אין דער אויפגיפּראַלטער טיר פון פּאַדער־הויז האָט זיך באַוויזן יענער ייד מיט דער גראָלעך־קופּערנע באָרד. ער איז גיווען אין בלויזן קאָפּ, פון וואָס מענדל בלאַך איז גיווען אַ שפּאָר ביסל פאַרוואונדערט, און זיין אָנטפּלעקטע פּאַטאַליצע האָט גיגלאַנצט מיט אַ געלער פּיכטלעכער פעטקייט און איינציקע גראָלעכע האָר האָבן פון דאָרטן אַרויסגיווינקן ווי פאַרגעסינע זאַנגען אויף אַן־אָפּגישניטענעם אַקער. איז מענדל בלאַך מיט אַ פּלוצים־אויפגיוואַכט אומהיימלעכקייט אין האַרצן נאָכגיגאַנגען דעם אַלטן מיטן פליכעוואַטן קאָפּ און די טריבע צוגאָסינע אויגן.

דאָס שטיבל ווי זיי זענען אַריין איז גיווען אַ פּאַציאַטקע אונטערן דאַך מיט אַ נידריקן באַלקן, שמאָל־אויסגילענגערט ווי אַ פּודלע. און מענדל בלאַכס אומרואיקע בליקן זענען גיבליבן הענגען אויף די ווענט, וואָס זענען גיווען באַשלאָגן מיט גרינלעכע אָפּגיבלאַ־קיוויטע טאַפּעטן, האָבן זיך גינליטשט איבער אַ מאַסיוון קאַלעכ־דיקן טישל פאַרוואָרפן מיט אַ מאַסע פּל־ערליי פּאַפּירן, און זענען צום סוף גיבליבן הענגען צופינטלטע איבערן רויטלעכן אַבאַזשור גלאָז פונים עלעקטרישן לעמפּל וואָס אין מיטן סופיט.

דער אַלטער ווידער, האָט אָן אַרויסצוזאָגן אַ וואָרט, אָן אַרויסצו־ווייזן די מינדסטע סימנים פון פאַרוואונדערונג — אים אָנגיוויזן אויף אַ בענקל נעבן טיש און אַליין האָט ער צוגיהאַפּט צום קאַפּל־אויוון וואָס אין ווינקל, פאַרלייגט די הענט אויף הינטן און אָנגישטעלט זיינע טריבלעכע צורוטלטע אויגן אויף דעם פרעמדן בחור.

און אַז מענדל בלאַך האָט דערפילט אויף זיך דעם דורכדרינגלעכן אויסגיהאַלטינים בליק איז ער גיבליבן צוטומלט און גישט גי־וואוסט ווי אַהינצוטון די אויגן. האָט ער זיי אָנגישטעלט אויף די צוכראַשטשיטע שפּיצן פון זיינע שיך און גינומען אַרומפירן די בליקן איבער די פאַרוויכערטע נאַקיטע שטיקער ווענט, איבער די אָנגיבלימלטע בלימלעך אויף די טאַפּעטן פאַרשפּיצט מיט שוואַרצע שטרענקלעך. דערזעען מיט אַ מאָל ווי אין אויוון איז אַ מיטלסטע קאַפּלע גיווען צושפּאַלטן אויף צוויי העלפטן און צום סוף האָט זיך זיין בלאָנדזשנדיקער בליק אָפּגישטעלט אויף אַ בעטל און אַן אָפּגישינדינע צעראַטענע קנאַפּע, וואָס זענען גי־שטאַנען איינס אַנטקעגן אַנדערן און פאַרנומען כמעט אַ העלפט פון שטיבל.

און פּלוצים האָט זיך אַ הייזעריקלעכע שטום אָפּגיריסן פון אייוון און... פונוואַנען ביזטו, בחור?

דעמלט האָט זיך מענדל בלאַך שנעל אויפגישטעלט מיט אַן־איני־ווייניקסטע צוטומלטקייט, נאָך אַלץ גיפילט אויף זיך יענע גיטרייע אויסגיהוילטע אויגן און פאַרלעגן אַרויסגידרוקט—פון גאַליציע בין איך... פון אַ קליין שטעטל... דער אַלטער איז גישטאַנען גיגלעט די קאַפּליס פון אויוון און מיט אַ מאָל גינומען און האָסטיק זיך אַוועק גיזעצט אויף דער קאַנאַפּע. מענדל בלאַך האָט גילאָזט הענגען זיינע בליקן אויף יענעמס גאָלן קאָפּ. און צוטומלט באַמערקט, אַז אויפן טיש זענען גילעגן צוקנאַדערטע פּאַפּירן אין אומאָרדענונג, ספּרימלעך מיט צופּליקטע רוקנס צוזאַמען מיט עפּיס פרעמד־אָר־טיקע גראַב־בייכיקע ביכער, אַ קליין קעשענע־תנך איז גילעגן אָפן. און דער אַלטער האָט באַקומען עפּיס אַ מאָדנע הוילע פּאַ־סאָוע שטים — אַזוי, בחור, וועסט באַקומען צו עסן, שלאָפן און אפשר עפּיס געלט אין קעשענע אַריין אויך... הם... און די אַרבעט וועט זיין אַ לייכטע, גאָר אַ לייכטע, אָבער דו מוזט אויסהערן מיט קאָפּ, בחור, מוזט פאַרשטיין — האָבן פאַרשטייסטו מיך אַ ביסל ביימל אין קאָפּ...

ער האָט גישמייכלט מיט פאַרשרומפּינע ליפּן און אויסגישטרעקט אַ געל־פיינערדיקע האַנט מיט בלאָע אַדערלעך אַרומגיזיימט, אַ קייגן טיש — און יידיש קענסטו שרייבן? אָבער ער האָט נישט גיוואַרט אויף קיין תשובה, נאָר האָסטיק אויפגיהויבן זיך פון אָרט און גינומען שפּרייזן אויף און אָפּ.

און מענדל בלאַך איז נאָך אַלץ גיזעסן אַזוי צוטומלט מיט אַרויפגישאַרצטע בליקן.

— דו וועסט דאַרפן בלויז איבערשרייבן, וואָס איך וועל דיר דיקטירן... פאַרשטייסטו מיך. איך אַרבעט איצט איבער אַ גרויס חיבור, זייער אַ וויכטיק חיבור, אָבער די אויגן מיינע דינען שוין נישט — מוז איך מיר מיט עמיצן אַרויסהעלפן... יאָ, דו וועסט פאַרשטיין און וואָס ס'האַנדלט זיך — גאַליציאַנער האָבן אפינע קעפּ...

מענדל בלאַך איז פאַרבליבן מיט אַראָפּגילאָזטע אויגן און אין קאָפּ האָט זיך עפּיס אַ טומל אַריינגיגנביט.

און דער אַלטער האָט זיך אַוועקגישטעלט אין מיטן שטוב, נערוועז

גינומען גראַבלין מיט ציטערדיקע פינגער צווישן די פּאַפּירן.

— וואָס איך וויל אויפטון ווילסטו וויסן?

ער איז גישטאַנען, דער אַלטער און די באָרד האָט אַראָפּגיהאַנגען פאַרגליווערט ווי אַ שטיק קופּער, אַריינגיצווינגן אין זיך די צע־חאַרימטע דושנע לופט און הויך גיסאָפּיט און אַז ער האָט זיך אָפּגישטעלט אין דער מיט פון זיין ים מיט רייד, וואָס האָט גיפלאָסן און גיפלאָסן מיט אַ סוטשין ווי אַן־אויפגיוואָרימט טעפּל חאַסער אויפן קוימין, האָט ער הויך און שאַרף זיך צוהוסט און שנעל צוריק אָנגיהויבן, ווי ער זאָל מורא האָבן, אַז עמיצער זאָל אים נישט אויסכאַפּן זיינע רייד.

און מענדל בלאַך האָט גיפילט ווי דער טומל ווערט וואָס אַ מאָל מער אין קאָפּ און דאָרט האָט גיהוסשיט גלייך ווי מע וואָלט אויס־גיפּלומפּט פון דאָרטן די גאַנצע לופט, דאָך זענען אַלע ווערטער גיבליבן קלעבן, ווי די צופינטלטע פליגן־צואה דאָרט אויף די טאַפּעטן.

— יאָ... מיין אידעע וועט מאַכן אַן־איבערקעריניש אין דער וועלט, הערסט, אַ גאַנצע רעוואָלוציע אינים היינטיקן לעבן...

ער איז שוין גישטאַנען נאָנט איינגיבויגן איבער מענדל בלאַכס פּלייצע און זיין שטום איז איבערגיגאַנגען אין אַ סודותדיק גי־פּליסטער — האָסט אַוודאי אַמאָל גיזעען אויף דער גאַס גיין מענטשן, די פאַרשידנסטע מענטשן. זיי גייען פאַרטועטע אין זיך, שטויסן זיך אָן איינער אין צווייטן און איילן זיך תמיד, נייערט זיי איילן זיך... האָסט זיך אַמאָל נישט פאַרטראַכט, וואָס זענען עס די מענטשן אַזוי פאַרטועט, אַזוי פאַרהאַוויט? וואָס הויערט עס דאָרטן אַזוי פאַרביסן טונקל אונטער די שוועלן פון זייערע מוחות? ס'איז דער גידאַנק וועגן ביסן ברויט. דער גידאַנק דעם דאָזיקן ביסן אַרויסצורייסן פאַר זיך אַליין, באַדאַי פון יענעמס מויל... יאָ, אָבער צי גיפינט זיך דאָרטן אונטער דער שוועל פון זייער טראַכטן — איין גידאַנק, איין־איינציקע בשותּפותדיקע אידעע, וואָס זאָל אָט די מענטשן־טשערעדע כאַטש אויף איין מי־נוט, אויף איין־איינציק ברוכטייל פון אַ רגע כאַטש אומבאַוואוסט־זיניק פאַראייניקן — צוזאַמענקייטלען זייער אונטער־באַוואוסטזיין אין איין און דעמזעלבן טונקלין טראַכטעניש? גאָרנישט מיט גאָרנישט... אַלץ וואָס הויערט אין זיי, אינעווייניק, צוטיילט זיי אויף טויזנטער חלקים, רייסט זיי אָפּ איינער פון צווייטן, מאַכט זיי איינאַנדער פאַר דם־שונאים. און גאָרנישט... נישטאָ קיין איין־און־איינציקער שפּליטער וואָס זאָל זיי צוזאַמענגיסן, געבן איין וווענדונג דעם אויפבליץ אין זייערע מוחות אויף אַ טויזנטסטל טייל סעקונדע... נייערט, ווי די פאַרשטיינערטע מויערן אין גאַס שטייען זיי איינער אַנטקעגן צווייטן, מיט אויפגיריסינע קעפּ, אַ יעדער פאַר זיך אַליין — אַ יעדער פאַר זיך אַליין... ווי די גיפּאַסקיוויטע סלופּיס, וואָס צום אויפהענגען די רעקלאַמעס וועגן די בעסטע פאַר זאָקן און דאָס בעסטע ביר צו טרינקן — איינציק און אַליין...

מיט איין וואָרט, גאָרנישט פירט פון מענטש צו מענטש, נישטאָ קיין בריק...

און דער אַלטער מיט דער קופּערנער באָרד האָט זיך צוהוסט מיט אויסגיהוילטע לונגען.

און מענדל בלאַך האָט גיפילט דעם אַלטנס אָטים דאָ איבער זיך, ווי ער ווערט וואָס אַ מאָל הייסער און די טריבע אויגן פלעמלין־אויף, פלעמלין־אויף.

ער האָט שנעל ווייטער גיצויגן חאַסטיק און פאַרכרופּיט — איז וואָס גידרונגען דערפון?... פאַרשטייסט, ס'איז גאָר פשוט. ס'פעלט די צענטראַלע אידעע וואָס זאָל די מענטשן צווישן איינאַנדער פאַראייניקן. און אָט די דאָזיקע־אידעע, איז זיין קול גיוואָרן אַ גיפליסטער — וויל איך געבן די וועלט...

מענדל בלאַך האָט אַ קוק־גיטון אין די אויפגיפלעמלטע אויגן, וואָס איבער זיך און אַ ציטער גיטון.

— ס'איז גיווען אין די אַלטע צייטן, האָט דעם אַלטנס שטום מיד גיסאָפּיט, — איינער אַ פילאָזאָף וואָס האָט גיזאָגט: גיט מיר איין פונקט, וואָס זאָל זיין אויסער די וועלט און איך וועל אויפהייבן די גאַנצע וועלט...

און אָט דעם פונקט האָב איך אַנטדעקט. ס'איז דער גלויבן, די אידעע. ס'ליגט איבער דער וועלט, העכער פון דער וועלט. ס'איז נויטיק אַן־אידעע, אַ פעסטער יסוד, אַ הייליקייט אין לעבן — און מיר וועלן קענען אַרויסהייבן די וועלט פון אירע יסודות...

ער האָט שאַרף אָפּגיהוסט און דערנאָך האָט ער זיך האַסטיק אַוועק גיזעצט לעבן דעם צעשאָגלטן פרעמדן בחור. אים כמעט באַרירט מיט זיינע ביינערדיקע צעציטערטע פינגער און מענדל בלאַך האָט דערשפּירט ווי אַ שוידער וואָלט אים דורכגילאָפן פון די פינגער־שפּיצן ביזן קנעכל.

— און אַז הייליקייט טיילט אָפּ, איז וואָס? איז נויטיק איין־איינציקע הייליקייט, איין־איינציקע אידעע, וואָס זאָל פלייבן שטעקן אין מוח פון יעדן איינציקן, ווי אַ פונדאַמענט־סלופּ פאַר יעדע מענטשלעכע גיביי... און דאָס קען נאָר אַרויסגיין פון אונדז יידן, די באַשאַפער פון אַלץ וואָס האָט צו טון מיט גייסט און רעוואָלוציע אין מוחות... און ווי אַזוי מאַכן מיר עס אונדזערע גייסטיקע אויפטרייסלונגען פאַר אַ קנין פון כלל? אָט דאָ שטעקט מיין גידאַנק, מיין אידעע... נאָר דורך זעלבסט־פאַרליי־קינונג קומען מיר צו אונדזער ציל, דורך בטול־היש, דורך נישט־ווערן... אַזוי האָבן מיר רוים אונטערגיצונדן פון אינעווייניק — אָבער מיר זענען דעמלט גיווען אויס זיך אַליין, דו פאַרשטייסט... אויך היינט נויטיקט זיך די וועלט אין אַ פּרישן תוכן אַלץ צופאַלט זיך ווי אַ קאַרטן־הייזל. אַ יעדער שאַפט זיך זיינע אייגינע גיזעצן. און אָט דעם גלויבן פאַר אַ וועלט קענען נאָך מיר געבן, מיר יידן...

ער האָט אַרויסגיהויכט זיינע לעצטע ווערטער האַרט אין מענדל בלאַכס אויער.

— פאַרשטייסט, מיר מוזן זיך אַליין פאַרלייקענען לטובת דער וועלט... דורך ווערן אויס „זיך" וועלן מיר געבן אַ גלויבן די וועלט, נאָר דורך שפּליטער פון אונדזער נישט־ווערן, קען די וועלט גיבויט ווערן...

און ער האָט אָנגיהאַקט אין זיין גאַנצער קערפּער האָט זיך אויפגיטרייסלט פון אַ פּלוצימדיקן הוסט־ספּאַזם. מענדל בלאַך איז אַלץ גיזעסן אומבאַוועגלעך, די ווערטער האָבן ווי זידנע פליגן גי־זשומיט אַרום אים און זיין אינעווייניק נישט דערגרייכט. אינעווייניק האָט גיגרילצט אַ פּלאַנטער אָן אַן־עק און אָן אַ סוף.

און דער אַלטער האָט אַ צייט אַרומגישפּרייזט אין צימער, אַהין און צוריק, אַהין און צוריק און האָט זיך אָפּגישטעלט. די אויגן זענען ווידער גיווען טריב און אויסגיהוילט און זיין פּליך האָט זיך פּייכטלעך צוגלאַנצט אונטערן רויטן אַבאַזשור פון העגגל־לאָמפּ.

— האָסט עפּיס פאַרשטאַנען, בחור, האַ?..

אין מענדל בלאַכס צונויפגיקורטשיטן מוח איז פּלוצים אַ גידאַנק דורכגילאָפן און זיך אָפּגיריסן נישט פאַרענדיקט, אַ מיסיאָנער... וויל מיך פאַנגען אין זיין נעץ...

ער האָט טעמפּ גיקוקט אויפן אַלטנס אויסגיבלעזלטע פאַרלאָשינע אויגן, גיזעען די רויטלעכע פלעקן וואָס האָבן זיך איינגיגעסן ביז די קופּערנע וואָרצלין פון זיין באָרד און גיהאַט דעם איינציקן באַגער, וואָס שנעלער זיך צו לייגן שלאָפן און פּטור ווערן פון דעם אַלים אויסטערלישן, מיט די פאַרפּלאַנטערטע רייד און מוט־נע בליקן... האָט ער מיד צוגישאַקלט מיטן קאָפּ און גיפילט אַ געיאָמער האָט גישפּרייזט אין האַלדז. אָבער דער אַלטער האָט מיט אַ מאָל אַרויסגירוקט אַ צושמייכלטע אונטערשטע ליפּ, און אַרויסגיכאַפּט פון קעשענע אַ שווערן ניקליגים זייגער מיט אַן־אָפּגיריבן ציפער־בלאַט — אַ, ס'איז שוין שפּעט, האָט ער גי־זאָגט, איינס אַ זייגער נאָך חצות, — וועלן מיר שוין מאָרגן פאַרענדיקן... וואָרט־נאָר, און אפשר ווילסטו עפּיס עסן? פאַראַן ברויט און פּוטער...

— אַך, ניין, ניין, כ'בין נישט הונגעריק... האָט מענדל בלאַך

שנעל גינומען שאקלען מיטן קאפ, כאטש דער הונגער פון אזוי פיל טעג האט גיטאטשיט די גידערים.

— נו, קענסט זיך גיין לייגן שלאפן... האט דער אלטער גינומען ארומשמייען, אפירגיציגן פון ערגיץ א האריקע קאלדרע און ארויפגיווארפן אויף דער צושינדינער קאנאפע.

מענדל בלאך האט זיך גישארט צו דער קאנאפע, גיטראכט אז ס׳איז פארפאלן, ער וועט שוין די נאכט דא מוזן איבערנעכטיקן און דער קאפ איז גיוועזן אזוי שווער און אויפן הארצן איז גיוועזן אזוי קאלאמוטנע.

ווען ער האט שוין גיהאט אראפגיצויגן די שיך, האט ער באותו רגע דערזעען אין א צושפאלטינעם פארשטויבטן שפיגל אויף דער וואנט זיינס א האלב פנים — און זיך דערשראקן באלד האט ער שנעל אריבערגיצויגן די קאלדרע איבערן קאפ.

נאך א לאנגע צייט האט ער זיך גיראנגלט מיט די הוילע צוטאנצטע רעדער, וואס אין זיינע אויגן גיזעען דורך א שווערן נעפל ווי דער אלטער האט זיך פאמעלעך גינומען אויסטון און אסטמעדיק גיהוסט, דערנאך איז גיווארן פינצטער און שטיל. מענדל בלאך האט אין האלב־שלאף דערפילט ווי אין קאפ קריכט עפיס א ווארט, קלאמערט זיך און צושווימט, ער האט עס גיוואלט אנכאפן און נישט גיקענט.

און מיטאמאל, האט ער זיך אויפגיכאפט מיט שרעק, נישט גיוויסט וואו ער גיפינט זיך און ווי־לאנג ער איז גישלאפן. ער האט גיגעבן א שפרונג אויף די פוס און גיבליבן שטיין אין מיטן שטוב. איינגיאטעמט דושנע לופט און גיהאט חשק זיך צו צואויינען מיט א ביטער גוויין און שרייען מאמע...

אויפן טיש איז גישטאנען א קליין נאכט־לעמפל, א שמאלער פאס ליכט איז גיפאלן אויפן בעט, ווי ס׳איז גילעגן דער אלטער מיט א טויטער פארגליווערטער בארד. בולטע ווינקל־ביינער האבן ארויסגישטארט פון צופאטלטן העמד און די הענט זענען גיוועזן פארלייגט אויף דער אפינער, באוואקסינער ברוסט און פון דארטן האט זיך ארויסגיריסן א שווער פארסאפיט אטימען, אויפן פנים א צוקנייטשטס און איינגיפאלנס איז גיוועזן צוגיזעסן א מאדנע צופלאסינע בלייכקייט. מיטאמאל זענען אין די נאכט־שטילקייט גיפאלן אפגיריסינע שווער־ארויסגיסאפיטע ווערטער.

— די אידעע... ס׳בין איך... דער משיח...

א שוידער האט אנגיכאפט ביים גארגל. מענדל בלאך האט זיך שיעור נישט צושריגן.

— א משוגענער... א משוגענער... איז פלוצים גיבליבן שטעקן אין מוח, ווי א מעסער אין א ווארים לעבל ברויט — א פרעדיקער פון א פרישן גלויבן... און אינגאנצן צונויפגיקורטשיט האט ער שנעל אנגיטון די שיך אין פינצטערניש און ארויפגיצויגן דעם מאנטל אויף די נעגל, מיט אן־איינגיהאלטינעם אטעם האט ער זיך גילאזט צו דער טיר אויפגיריגלט מיט א ציטער אין הארצן און צוציטערטע פינגער און אן אטעם זיך אראפגיקייקלט איבער די צוסקריפיטע שטיגן. דאס טויער איז גיוועזן פארשלאסן האט ער זיך גישטעלט אין א טונקל ווינקל אין גיווארט.

די שעהן זענען גיקראכן אין דער פינצטער. א קאלטער שוידער האט זיך גידראפיט אויף די ווענט, פארקראכן אין אלע איברים. פון א זייטיקער טיר איז עמיצער ארויס, גיקלאפט מיט א בונט שליסלען און א קוק־גיטון מיט חשד אויף אים. אויף דער גאס האט מענדל בלאך אריינגיצויגן אין זיך א שארפע קילע פארטאגס־לופט און אפגיאטעמט מיט דערלייטערונג.

אין די ראגן האבן נאך גיברענט די עלעקטרישע לאמפן, פארהילט אין א נעפל. הונט האבן גיבילט.

און פלוצים האט ער זיך דערפילט אזוי איינזאם־פארלאזן ווי יענער פאריתומטער היימלאזער הונט, וואס האט זיך צעוואיעט, האט ער זיך מיט אן־אויפגישטעלטן קאלנער גילאזט לויפן אין פארטאגס־נעפל.

וויפל שעהן ס׳זענען אדורכגיגאנגען האט ער נישט גידענקט, אבער מיט אמאל האט ער זיך גיזעען שטיין א קעגן איבער דער רעסטאראציע פון אנשל גרינבערג, ווי ס׳פלעגן עסן אלע פוילישע יידן.

האט ער זיך מיט גישטרויכלטע פוס אריינגישלעפט דארט אריין אין גיבליבן זיצן ביי א טישל.

דער בעל־בית האט ארומגישמייעט מיט א פארגאווערטער בארד. ביי א טישל האבן זיך מענטשן הויך גיקריגט איבער א שאך. אין די נאז איז פארלאפן אן־איבלער ריח פון פרישער זופ אין גירויכערטן טיטון.

און מיטאמאל האט אלעס זיך צוטאנצט אין מענדל בלאך האט גיפילט ווי א בארג וואלט אים צוגידעקט און די הענט און פוס האבן גינומען שווער אראפהענגען ווי גיליימט.

האט ער זיך גיוואלט אין עפיס אנכאפן מיט זיין בליק. אבער אלעס האט זיך א פירגיגליטשט איז צושווימען אין נעפל.

אין יענים טאג האט מען מענדל בלאך גיברענגט אין יידישן שפיטאל אין בערלין, א פארלוירינים.

י. שיף

„אלף בית"

(לויט אן־אלטער אגדה)

(צוואנציק יאר אגודת ישראל — גיווידמיט.

עס איז נאך די וועלט נישט גיוועזן באשאפן, עס האט נאך גארנישט נישט עקזיסטירט. בלויז איינצלנע, נישט צונויפגישטעלטע פייערדיקע אותיות פון דער תורה, האבן פארן כסא הכבוד ארומגישוועבט.

און עס איז אויפגיגאנגען פאר כביכול במחשבה צו באשאפן א וועלט.

זענען אלע אותיות גיקומען פאר אים צו שוועבן, זיך אויסגישטעלט אין א ריי און מיט ציטערניש און פלאמערניש פארן כסא הכבוד גיפאלן.

און עס האט גינעגט די „ת" און גיזאגט:

— אמתער ג—ט! ווילסט באשאפן א וועלט, באשאף זי מיט מיר, די „ת", איך בין דאך דאס לעצטע אות פון דיין זיגל „אמת" און דער אנהויב פון יעדן „תכלית". באשאף מיט מיר די וועלט!

האט כביכול גיענטפערט:

— דער לעצטער אות פון „אמת" איז אויך דאס לעצטע אות פון „מות"... אן־עולם השקר מיט לעבידקע בשר ודמס. קען נישט דערגיין בין צום „תכלית" פון „אמת", סיידן איך זאל זי באלד קיין לעבידיקע נישט באשאפן. איך וועל נישט באשאפן מיט דיר די וועלט!

איז די „ת" ארויס פון פארן כסא הכבוד, א פארשעמטע זיך אוועקגישטעלט מיט אירע אונטערפירערס אין א ווינקל און באלד איז ארום זיי א באזונדער היכל אויסגיוואקסן.

איז אריינגיקומען די „ש" און זי איז גיפאלן אויפן פנים און גיזאגט:

— אלמעכטיקער ג—ט! איך בין דאס ערשטע אות פון דיין נאמען „שין דלית יוד", באשאף מיט מיר דיין וועלט!

און ג—ט ב״ה האט גיענטפערט:

— ביזט טאקי דאס ערשטע אות פון מיין נאמען, ביזט אבער אויך דאס ערשטע אות פון ווארט „שקר", ווייל יעדער „שקר" מוז זיך אנהייבן מיט א ביסל אמת. צוזאמען מיט דיינע שכנים „ק" און „ר", האט איר זיך גימאכט א „קשר" פון „שקר". איך וועל נישט אנהויבן לכתחילה באלד מיט שקר צו באשאפן א וועלט. איך וועל מיט אייך אלע דריי נישט באשאפן די וועלט.

זענען די „ש", „ק" און „ר" מיט זייערע שושבינין ארויס פון פאר ג—ט, זיך אפגיזוכט א באזונדער ווינקל און באלד איז ארום זיי א באזונדער היכל אויסגיוואקסן.

איז אריינגיקומען די „צ". מיט טיפע ערפורכט האט זי גינעגט און גיזאגט:

— גירעכטיקער ג—ט! באשאף מיט מיר, די „צדיק" דיין וועלט!

און ג—ט ב״ה האט גיענטפערט:

— דו, „צדיק", ביזט נישט קיין באזונדער אות פאר זיך, נאר א „נ", וואס טראגט אויף אירע פלייצים א „יוד" איז א „צדיק". אז א „נופל", א גיפאלינער און גידרוקטער, שלעפט אויף זיינע איינגיפאלינע פלייצים דאס יידישקייט, דעם ברודער־ייד, דער איז צדיק. מיט קיין פארטיקן „צדיק" באשאף איך נישט די וועלט!..

די „צ" מיט אירע אונטערפירערס זענען אוועק אן א זייט און עס האט זיך ארום זיי גישאפן א היכל צדיקים.

איז אריינגיקומען די „פ", האט זיך גיבוקט און גיזאגט:

— גרויסער וועלט־דערלייזער! איך בין „פדות", באשאף מיט מיר דיין וועלט!

און ג—ט ב״ה, האט גיענטפערט:

— דו ביזט, אבער אויך „פשע". מיט להכעיסדיקע מרידות קען מען נישט אויסלייזן קיין וועלט... פושעים קענען קיין דערלייזער נישט זיין! דיין אויסזען איז ווי פון א שלאנג נאכן בייסן, ווען זי וויקלט זיך באלד איין אין זיך באהאלטנדיק דעם קאפ מיטן פולן מויל גיפט אינים אייגינים גוף. מיט קיין איינגיהילטע שלאנגען באשאף איך נישט מיין וועלט!

א צעבראכינע און צעשפאלטינע (אויף „פדות" און „פשע") איז די „פ" פון פאר ג—טס שטול ארויס. אין א ווינקל האט זי זיך אוועקגישטעלט און ארום איר זענען באוונדערע היכלות אויסגיוואקסן.

איז אריינגיקומען די „ע", מיט הכנעה האט זי גינעגט און גיזאגט:

— ג—ט דער האר, איך בין „ענוה". מיט מיר באשאף דיין וועלט!

און כביכול האט גיענטפערט:

— ווער עס זאגט, איך בין אן־„ענוו". אז מ׳וויקלט אים פונאנדער איז ער בלויז „עון". איך באשאף נישט מיט דיר די וועלט!

און עס איז אריינגיקומען די „ס" און גיזאגט פאר ג—ט:

— דערבארימדיקער ג—ט! איך בין דער סומך פון אלע נופלים, דער אונטערשפארער פון אלע גיפאלינע. באשאף מיט מיר דיין דערבארימדיקע וועלט!

האט ג—ט, ב״ה, גיענטפערט:

— אויב מע וועט דיך, זייער אונטערהאלטער, צונעמען, וועלן דאך אלע נופלים אומפאלן. טא פארלאז טאקי נישט דיין פאסטן, שטיי אויף דיין ארט און האלט אונטער דיין שכן, די גיפאלינע „נ".

איז אריינגיקומען די „נ", גיפאלן אויף איר פנים און גיזאגט:

— רבש״ע! איך בין דאך „נאה", די שיינהייט אליין. באשאף מיט מיר דיין שיינע וועלט!

האט ג—ט, ב״ה, איר גיענטפערט:

— גיי צוריק צו דער „סמך", זי איז אויך צוריק גיגאנגען דיך אונטערהאלטן. שיינהייט אן אן־אונטערהאלטער פאלט אין תהום.

און עס איז אריינגיקומען די „מ", האט זיך פאר ג—ט גיבוקט און גיזאגט:

— גרויסער קיניג! מיט מיר וועסטו גירופן מלך, די וועלט דארף א פירער. באשאף מיט מיר די וועלט!

האט ג—ט, ב״ה, גיענטפערט:

— גייט צוריק אויף אייערע ערטער „מ", „ל" און „כ", איך וועל נישט באשאפן א וועלט פון בלויז מלכים, עס קאנען נישט זיין בלויז פירער, אלע דארפן זיין זעלנער און נאר איינער זאל זיי פירן. איך באשאף נישט מיט אייך די וועלט!

האט אראפגינידערט פון איר כבוד־שטול די „כ", האט זיך צעציטערט און מיט איר האט אלץ אנגיהויבן מיטצוציטערן צום אומפאלן און מיט אנגסט האט זי זיך אנגירופן:

— גרויסער מלך הכבוד! איך בין דאך דיין כבוד, פאר וואס ווילסטו נישט באשאפן מיט מיר דיין וועלט?!

און ג—ט, ב״ה, האט איר גיענטפערט:

— ביזט טאקי „כבוד", אבער אויך „כליה". כבוד פארניכטעט די וועלט. גיי צוריק אויף דיין ארט צום כסא הכבוד. די וועלט וועל איך מיט דיר נישט באשאפן!

איז מיט ערפורכט אריינגיקומען די „י" און אויסגירופן:

— ג—ט דער האר! איך בין דאס ערשטע אות פון דיין שם „הויה". באשאף מיט מיר דיין וועלט!

האט כביכול איר גיענטפערט:

— ביזטו טאקי צו הויך, מיט דיר דעם עולם השפל צו באשאפן.

און עס קומט אריין די „ט" און בעט זיך פאר זיין שטול:

— גוטער ג—ט! איך בין דאך „טוב". באשאף מיט מיר דיין גוטע וועלט!

און ג—ט, ב״ה, ענטפערט איר:

— דאס אמתע גוטס איז באהאלטן פאר דעם עולם שכולו טוב. די וועלט קען נישט זיין אמת, אבסאלוט גוט. אט האסטו א שכן „ח" און ווען איר זענט זיך, למשל,ביידע מתחבר, ווערט שוין „חט". איך וועל מיט אייך ביידע, „ח" און „ט" שוין נישט באשאפן די וועלט!

איז אריינגיקומען די „זיין", און זיך פאר ג—ט אנגיבאטן:

— שטארקער ג—ט! באשאף מיט מיר די וועלט!

און כביכול ענטפערט:

— דו זעסט אויס ווי א שווערד. מיט „כלי זיין" באשאף איך נישט מיין וועלט!

איז ארויין גיקומען די „ו", האט כביכול צו איר גיזאגט:

— דו מיט די „ה" זענט פון מיין נאמין און די וועלט איז נאך מיין נאמין נישט ווערט.

און צו די „ד" און „ג" האט ג—ט, ב״ה גיזאגט:

— מע קען אייך ביידע נישט שיידן, יעדער „דל" מוז האבן זיין „גומל". גייט אייך צוריק און וואוינט אייך צוזאמין אויף אייערע ערטער.

און עס איז אריינגיקומען די „ב" און מיט א ציטערדיקער פרייד זיך פאר כביכול אוועק גישטעלט:

— רבש״ע, איך בין „ברכה". באשאף מיט מיר דיין וועלט!

האט ג—ט ב״ה איר גינומען אויף זיין שויס, זיך מיט איר גיפרייט, האט ארויפגילייגט כביכול זיינע הענט אויף איר קאפ, איר גיבענטשט און אזוי גיזאגט:

— יא, מיין קינד, מיט דיר באשאף איך מיין וועלט! זאלן אלע באשעפינישן ארביטן, פראדוצירן און איך וועל זיי מיין ברכה געבן!

האבן צוויי פונקן ארויסגישפריצט פון די „ב", „בראשית" און „ברא" און אויגנבליקלעך איז א וועלט גיווארן באשאפן.

אין אלע היכלות פון די פריער פארשטויסינע אותיות האבן זיך צושטורימט, ג—טס ברכה האט אויף זיי גירוט, און די אותיות האבן צירופים באקומען, מאמענטאל האבן זיך די היכלות און אומענדליכע עולמות פארוואנדלט, עס איז גיווארן א ארץ ומלואה, וועלטן און ברואים האבן גישווישטשיט און גיקוואקיט, גיזשומיט און גיברומט, מיט גיזאנג זיך גיווידמיט, גיפרוכפערט און גימערט. די ברכה־פונקן האבן אלע עולמות צוגליט און אין פלאמיקער באוועגונג גיבראכט.

און א ברכה האט זיך פונאנדערגישפרייט, וואס ווייטער אריינגידרונגין אין אלע ווינקלעך און פון דארט אלעמין צום לעבן ארויסגירופן. אלץ, אלץ, קיינים נישט אויסשליסנדיק האט זיך אויסגימישט צובליט און פארפלאנטערט איינער אינים צווייטן פונאנדערגיוואקסן. עס האט זיך צובליט דער היכל האמת, און

מאיר שוואַרצמאַן

די ארטאדאקסישע פרוי אין מערב

פרוי קאנסול גונענהייט אין באזל — געווידמעט.

עס איז באמת צו באַוואונדערן דאָס שטאַלצקייט און פעסטקייט פון דער ארטאדאקסישער פרוי אין מערב. איר צוגיבונדנקייט צו דער תורה און טראַדיציע איז אַזוי אָרגאַניש, אַז קיין שום זייטיקע קראַפט און סיבה קאָן נישט אויסוואָרצלען די אין איר פאַרזייטע ליבע און איבערגעבנקייט צו אַלימין, וואָס איז ביי פרומע ייִדן הייליק און טייער.

די מערב־פּרוי, זייענדיק באַגלייט מיט אַ פולע מאָס וועלטלעך וויסן און טרעפנדיק זיך פנים אל פנים, טאָג־איין, טאָג־אויס מיט דער נישט־ייִדישער קולטור און נישט־ייִדישער סביבה, האט זי דאך דעם כּוח אויסצולעבן זיך און דערציען איר רעליגיעז הויז און ריכטן זיך שטרענג לויטן שלחן-ערוך, וועלכער איז איר מורה-דרך אויף איר גאַנצן לעבנס-וועג.

דאָס ברענענדע און הויפּט פּראָבלעם ביי דער מזרח ארטאדאקסיע אינים יעצטיקן מאמענט איז בלי ספק דאָס דערציאונגס-פּראָבלעם, די גאַנצע ערנסטע זארג פון די בעסערע און ווייטזעענדע ארטאדאקסישע מאַסן איז, ווי אַזוי דערציט מען אַן-אמת ייִדיש קינד, ביי אַזעלכע נישט-גינסטיקע און טייל מאָל גיפערלעכע אומשטענדן, אין וועלכער עס געפינען זיך טויזנטער פון אונדזערע גוטע ארטאדאקסישע ייִדן.

טאַטע־מאַמע האָבנדיק, למשל, זעקס קינדער, דריי זין און דריי טעכטער און שטרעבן מיט זייער גאַנצער נשמה און ווילן צו זעען פון זיי ייִדיש, אמת-ייִדישע דורות, דורות וועלכע זאָלן זיך צואוואַקסן דער עולם השקר. עס האט זיך פונאַנדערגישפּרייט דער היכל הצדיקים און אויסגימישטערדייט האט גישפּראַצט „פּדות" און „פשע", „ענווה" און „צוון". עס האבן זיך אָפּגיזוכט זומכי נופלים, און אויף הויכקייטן האבן זיך ארויפגיהויבן מלכים ראָ האט מען זיך גיעאָגט נאָך כבוד און דאָרט האט מען דערגרייכט די דערקענטניש פון שם „הוי"ה", און עס האבן זיך גימערט טובות און חטאים. און עס האבן גלייכצייטיק זיך צוקלוגגידי כלי זיין פון שווערדן און זיך גיוועבט אינים פארבארגיניש די שטילע מעשים פון גומלי דלים. — אויף אַלעם, אויף אַלעם האט אַ ברכה גירוט. די ברכה פון ברא לעשות, באַשאַפן אויף ווייטער צו טון, יברכך בכל אשר תעשה — ער וועט דיר בענטשן אַלץ וואָס נאר דו וועסט טון.

ישרים דרכי ד', צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם.

ליכט און שאָטן האבן זיך טאַנצנדיק איינער דעם צווייטן איבערן גיעאָגט.

• •

און ג—ט האט גיזאָגט צו די „א":

— פאַרוואָס ביסטו נישט ווי אַלע אותיות צו מיר ג'קומין?

האט די „א" גיענטפערט:

— א י י נ צ י ק ע ר ג—ט! כ'האב גיזעען ווי אַלע אותיות גייען ארויס מיט גאָר נישט, טא צו וואָס וועל איך נאך קומין? אויך אַז דו האסט שוין דיין מתנה גיגעבן דער „ב" וועסטו דאך שוין אנדערש נישט מאַכן.

דעמלט האט ג—ט גיזאָגט צו דער „א".

— הער מיך אויס „א"! איך בין „אחד" און דו ביסט „אחד", דערפאַר טאַקי ביסטו אויך „אַנכי". איך וועל דיך דעריבעו מאַכן פאַר אַ האַר איבער דער „ב", דעם „אלקים" פון דער „בריאה"!— קום מיט מיר, וועלן מיר גיין אין שפּיץ פון דער וועלט, זיי צו פאַרלייכטן דעם וועג! – מיר וועלן זיי העלפן מברר זיין דעם טוב פונים רע, אמת פונים שקר, ענוה פונים עוון אא"וו.

האט אויפגישטראַלט די „א", און פון זיך אַרויסגיבליצט „אלקים" „את"...

•

און ווען כביכול האט שפּעטער אויפן באַרג סיני דעם „אַנכי" ארויסגישאַלט, האט זיך דער בירור גישאַפן און אין צוויי צדדים גיטיילט, אַ סטרא אַחרא און סטרא דקדושה.

און עס ציט די סטרא דקדושה די „ב" צו די „א", טשעפּיט אָ, „בראשית ברא" צו „אלקים את" קייטלט צו „בראשית" צו „אַנכי" פירט בריאה צו סיני, שטויסט די וועלט צו תורה.

אין דער שפּיץ פון אַלע אירע צירופי אותיות גייט די „א" פון „אַנכי". און זי ווערט גיפירט פון „אחד"!..

טראָגן שטאַלץ די פאָן פון דער ייִדישער תורה און טראַדיציע אין דער ווייטער צוקונפט אריין עד סוף כל הדורות. און אַז דער שטן האט זיך ליידער אריינבאַקומין אין זייער הויז אריין און דעם עלטסטען זון פאַרנאַרט צו דער משכּילישער און נאַציאָנאַלער ליטעראַטור, מאַכנדיק פון אים אַן־אפּיקורס, אַ לועג לדברי חז"ל און אַ שונא דעם אמתן רעליגיעזן ייִד, אַנטועענדיק אים אַ ווייס-בלוי ספּארט-העמדל מיט אַ מגן־דוד אויף זיין ברוסט, און פון זייער עלטסטער, לאָמיר זאָגן ניינצן יעריקער טאכטער די „גיקאַנטשיטע", וועלכע שעמט זיך מיטן ייִדישן לשון און דער פאַטער אירער דער חסידישער ייד פארשטענדיקט זיך מיט איר דווקא נישט אויף ייִדיש, מיט דער מוטער איז דאך אַ פשיטא פּאַסט נישט צו רעדן דאָס ייִדישע לשון, ווייל אירע חברטאָרנס קומין דאך פון „פּאַסטעמפּאַווע" הייזער, ווי קאָן מען דען רעדן ייִדיש מיט אַזאַ טאכטער, וועלכע שפּילט קלאַוויר, טעניס און טאַנצט אויסגיצייכנט, אַז דעם בירגערמייסטערס זון, וועלכער האט צוזאמין מיט איר גיענדיקט דאָס גימנאַזיע קאָן זיך גאָר נישט אָפּוואונדערן פון אירע גישיקטע פאַרכשופטע טענץ...

און אַז זייער צווייטער זון און צווייטע טאכטער אראָפּגייענדיק נאָ־ איין שטאַפּל, דער זון הלומט, נישט בלויז דאָס ייִדישע פאָלק צו באַפרייען און צו באַזאָרגן מיט אַ מלוכה, אים ווילט זיך שוין פאַרזאָרגן די גאַנצע מענטשהייט פון די גראָב־בייכיקע, אָנגיפרעסינע בלוט־זויגער, די נגידים און עשירים און די טאכטער רעט שוין יאָ ייִדיש, אבער נישט דאָס ייִדיש פון די „קלייקוידעש" און „שאַבעס"־ייִדן, נאָר דאָס עמעסע ייִדיש...

טאַטע־מאַמע אַרומזעענדיק זיך ווי ווייט מע האַלט אין דער וועלט, זייענדיק זיך שוין מיאש פון זייערע עלטערע פיר קינדער, ווילנדיק גיפינין האָפנונג פון זייערע צוויי יינגסטע קינדער, שעפּן נחת כאָטש פון זיי. וואָס טוט מען? ווי אַזוי ראַטעוועט מען די צוויי יינגע נשמות? שיקן זיי דאָס בן זקונימל אין חדר יסודי התורה און דאָס טעכטערל אין בית יעקב־שול. באַקומען זיי טאַקי אין די אויבנדערמאַנטע רעליגיעזע מוסדות די אמת־טראַדיציאָנעלע דערציאונג. דאָס ייִנגעלע דערציילט פונים חומש און דאָס מיידעלע פון דער ייִדישער גישיכטע, עס וואַשט זיך צום עסן און מאַכט ברכה, עס דערציילט מיט בעגייסטערונג איבערן ייִדישן עבר א. אַז. וו. טאַטע-מאַמע קוועלן פון פרייד און זעטיקן זיך אָן מיט פאַרגניגן. זיי באַמערקן אבער נישט ווי די צוויי קינדערלעך ווערן אויסגילאַכט, איגנאָרירט און אָפּגיחוזקט פון זייערע עלטערע ברידער און שוועסטער.

צי זענען אַזעלכע עלטערן כאָטש זיכער מיט זייערע לעצטע צוויי קינדער, אַז קיין שלעכטס וועט זיי נישט גישעען און קיינער וועט זייערע ייִדישע נשמהלעך נישט צוריבן?

על פּי דרך הטבע זענען זיי נישט זיכער, די סכּנה איז נאָך ווייטער גרויס, ווייל דאָס גיפערלעכסטע כלי־זיין און שעדלעכסטע מיטל שוואַך צו מאַכן אַ מענטש — מכּל-שכּן אַ יינגן מענטש — און מטיל ספק צו זיין אין זיינע ביז יעצטיקע מיינונגען און איבערצייגונגען אמונה און בטחון איז אַ בטול־שמייכל, אַ צי מיטן אַקסל וכדומה. אַזעלכע ליכטע קוים-באַמערקזאַמע תנועות, וועלכע קאָנען גאַנצע וועלט-אַנשויאונגען איבערקערן, אַ פשיטא שוין ווען יינגע קינדער גיפונין זיך תמיד אין דער סביבה פון עלטערע ברידער און שוועסטער „אויפגיקלערטע", „גיקאַנטשיטע" און „היינטיק־וועלטיקע", וועלכע קריצן מיט זייערע ציינער און שפּייען מיט גיפט און גאַל אויף אַלימין וואָס איז הייליק און טייער ביי רעליגיעזע ייִדן.

אויב אין מזרח פאַרנעמט זיך מיט דער רעליגיעזער דערציאונג דער פאָטער, וועלכער טוט אַגב פאַרגאַכלעסיקן די הייליקע אויפגאַבע זיינע צוליב דער טרדות הפרנסה און זיין פרוי באַזאָרגט די קינדער בלויז מיט די מאָדערנסטע הלבשה און וועלטלעכע בילדונג (ווייל דער חסידישער טאטע „פאַרשטייט" זיך דאך נישט אויף אַזעלכע זאכן...) אין דעם פּרט שטייט די רעליגיעזע דערציאונג אין מערב אויף אַ פיל־העכערער מדרגה ווי אין מזרח. די איינציקע בעלת אחריות פאַר דער הונדערט-פּראָצענטיקער רעליגיעזער דערציאונג אין מערב איז די פרוי, זי דערפילט איר אויפגאַבע מוסטערהאַפט.

אין דער רעליגיעזער דערציאונג איז די ארטאדאקסישע פרוי דער פּוסק. זי לערנט מיטן קינד אַלע דינים און גיזעצן פון דער תורה, וועלכע פאַרפליכטן יעדן טאָג, שבת און יום־טוב. זי לערנט זאגאַר חומש, רש"י מיט אירע קינדער, זי דערקלערט טאָג-טעגלעך די טעמי המצוות און די באַדייטונג פון אַלעם וואָס איז ביי אונדז הייליק און טייער. זי פלעגט דאָס רעליגיעזע באַוואוסטזיין ביי אירע יינגע קינדער, זי לאזט נישט אַדורך קיין איין גילעגנהייט, אַלץ דערקלערט זי פאַר זיי אין פאָרים פון דערציילונגען און שמועסן. זי שפּילט זיך מיט זיי, זינגט מיט זיי — אַנשטאָט סתם לידלעך ווי גיוויינטלעך, אַנדערע פרויען טוען — קאַפּיטלעך פון אונדזערע הייליקע תפילות, ברכת־המזון, שיר המעלות, וכדומה. איר טרעפט אין דער ארטאדאקסישער מערב־שטוב צוויי און דריי יעריקע קינדער, וועלכע זינגען זיך בנעימותדיק אַ העלפט פון בענטשן אדער אַנדערע זאַכן, וועלכע האבן אַ רעליגיעזן אינהאַלט. אין די ספירה-טעג וועט אַזאַ קינד נישט פריער שלאָפן גיין ביז די מוטער וועט נישט מיט אים „עומרן" (ספירה-ציילן).

די ארטאדאקסישע פרוי אין מערב איז נישט בלויז די דערציערן פון אירע קינדער, נאר אויך די דערציערן פון איר מאַן.

דער דורכשניטלעכער ארטאדאקסישער מערב-ייד שטייט אויף אַ פיל-נידריקער מדרגה ווי די פרוי בנוגע רעליגיעזיטעט. דער מאַן איז באַשעפטיקט פון גאָר באַגינין ביז שפּעט אין אָוונט ביי זיינע אונטערנעמונגען, נישעפטן, ביורא און אויף דער רייזע. דער מאַן פאַרקערט אַ גאַנצן טאָג אין אַ נישט־ייִדישער סביבה. נישט בלויז ער האט נישט די גילעגנהייט זיינע קינדער צו געבן אַ רעליגיעזע דערציאונג, נאר אַפילו זיך זעלבסט קאָן ער נישט דערציען, ווייל זיינע טרדות דערלויבן אים דאָס נישט, פאַרלאָזט ער זיך מיט אַלים אויף זיין פרוי. ער האט זיך אבער אויף וועמין צו פאַרלאָזן.

ווי ווייט די רעליגיעזע דערציאונג אין מערב שלאָגט טיפע וואָרצלען אין די הערצער פון זייערע קינדער קאָן דינין דער דאָזיקער פאַקט:

איך האב זיך באַקאַנט מיט אַ סטודענט, וועלכער איז גיבוירן גיוואָרן ביי, כמעט, עמי-אַרצישע, אבער פרומע עלטערן. אַליין איז ער אויך נישט קיין בן-תורה נאר אַ פרומער. ער שטודירט באַך עד היום כעמיע. איינמאָל האט זיין פּראָפעסאָר אָפּגיקאָכט אַ טאָפּ קאַרטאָפל און אריינגיטון אַ מין סם, די סטודענטן האבן גידאַרפט טועם זיין די קאַרטאָפל און ארויסזאָגן יעדער זיין מיינונג, וואָס פאַר אַ מין סם דאָרט גיפינט זיך. ווען דער פּראָפעסאָר באַפעלט אויך דעם ייִדישן סטודענט טועם צו זיין פון די קאַרטאָפל אַנטזאָגט ער זיך דערפון, מאָטיווירנדיק דערמיט, אַז די קאַרטאָפל זענען נישט גיקאָכט אין אַ כשרן טאָפּ. דער פּראָפעסאָר הערנדיק דאָס ערשטע מאָל די גיזעצן פון תורת משה, האט תּיכף פאַראָרדנט צו קויפן אַ נייען טאָפּ, ספּעציעל פאַר אָט דעם שטאָלצן און פעסטן ייִדישן, פרומען סטודענט. דער לעצטער, כאָטש ער איז, כמעט, נישט קיין בן תורה, האט דאך גיקאָנט דערקלערן דעם פּראָפעסאָר די גיזעצן פון מאַכלות אסורות, ווייל זיין פרומע מוטער האט אים אין זיינע יינגע יאָרן כּסדר וועגן דעם דערציילט.

ווען צען אדער צוועליף-יעריקע קינדער פון רעליגיעזע מערב-ייִדן ווילן גיין באַזוכן זייערע חברים אדער חברות, וועמינס עלטערן זענען נישט רעליגיעז, וועלן זיי תמיד פרעגן דער מוטער וועלכיס זיי קאָנען טועם זיין, ווען די נישט-פרומע וועלן זיי וועלן מכבד זיין. דאָ רעכנט אויס די רעליגיעזע מערב-פרוי אַ גאַנצן צעטל: טיי קאָנט איר טרינקען, קאַווע מיט מילך — נישט, ווייל זייער מילך איז טריפה; פאַרבייסן קיכלעך אדער קוכן טאָרט איר נישט; פרוכטן קאָנט איר יאָ עסן, וויין — נישט, ווייל זייער וויין איז נסך.

דער שבת איז נישט בלויז אַ טאָג, ווען דער ארטאדאקסישער מערב־ייד לערנט זיינע שיעורים, נאר אויך די פרוי האט איר גיזעלשאַפט, וואו מע לערנט חומש, הפטורה, פּרקי־אָבות, דינים וועגן טהרות ישראל, מאכלות אסורות, ייִדישע עטיק, פאַרטראָגן איבערן תלמוד און איבער אַנדערע פאַרשידינע רעליגיעזע פראַגן. אויב עס זענען פאַרהאַן חלוקי־דעות ביי פיל פון די אַנפירנדע ארטאדאקסישע קרייזן צי די מענער פון דער מזרח־ארטאדאקסיע האבן וואָס צו לערנין ביי די מענער פון דער מערב-ארטאדאקסיע. צו דעם זענען אבער הכּל מודים, אַז די ארטאדאקסישע מזרח-פרוי האט פיל, זייער פיל צו לערנין פון אירע שוועסטער די ארטאדאקסישע פרוי אין מערב.

ניצא, אדר תרצ"ב

צו אַלע פאַרערערס פון דער שעפערן פון בית־יעקב־גידאַנק אין יעדן אָרט!

נאך מיט אַ האַלב יאָר צוריק האבן מיר זיך גיגרייט ארויסצוגעבן די גיזאַמלטע שריפטן פון דער שעפערן פון בית־יעקב־גידאַנק. מיר האבן פּראָקלאַמירט אַ פּרענומעראַנטן אַקציע, כּדי צו קענין דאָס בוך גיכער ארויסגעבן, אָבער די דאָזיקע אַקציע האט זיך ביז היינט נאך נישט איינגיגעבן.

ווער ווייס דען נישט ווי וויכטיק די דאָזיקע שריפטן זענין און ווער פאַרשטייט דען נישט, אַז אַזאַ בוך וועט זיין אַ גרויסער, גאָר גרויסער כבוד פאַר אונדזער גאַנצער באַוועגונג.

מיר רופן דעריבער אַלע, אַלע צו פּרענומערירן אַליין און זאַמלין פּרענומעראַנטן אויף דעם דאָזיקן בוך.

ווען איר לייענט אַדורך דעם רייכן תּוכן אויף דער צווייטער זייט, זעט איר אַליין ווי אַן-אינטעריסאַנט וויכטיק בוך דאָס וועט זיין פאַרן יינגין דור, און גאָר באַזונדער וועט דורך אייער פּרענומעראַנט, זיין דער גרעסטער נחת־רוח פאַר דער פרוי שענירער, וויסנדיק, אַז איר האט אויף זיכער אירע שריפטן.

אינים בוך וועלן אויך קומין פאַרשידינע בילדער פון די וויכטיקסטע גישעענישן פון בית־יעקב און בנות־לעבן במשך די לעצטע 15 יאָר.

אַ צינד, ווען עס ווערט גיפייערט אומיטום דער יום־טוב פון דער בית־יעקב־באַוועגונג, ווייזט אַרויס אייער פאַדערונג, די וואָס האבן די ערשטע דעם גידאַנק גירופן אין לעבן!

איילט צו ענערגיש און מיט גיטריישאַפט די דאָזיקע אַקציע אַ דורכצופירן, זאָל אייער נאָמין נישט פעלן צווישן די וואָס טון זייער טאָלפּטן חוב: פאַרגרעסערן די בית־יעקב־ליטעראַטור און שטעלן אַן־אייביקן אָנדענקן די וואָס האט די גרעסטע פאַרדינסטן פאַר דער שיינער און הייליקער אידעע!

פאַרלאַג **„בית יעקב"** לאָדזש,

תמוז תרצ"ב

איר מוזט מיט אַלע כּוחות זעען צו העלפן דאָס באַלדיקע דערשיינין פון די

גיזאַמלטע שריפטן!

גרויסער פעדאגאגישער נומער פון בית־יעקב־זשורנאל

דער קומידיקער נומער פון בית-יעקב-זשורנאל, דער ערשטער נומער פון צענטן יאָרגאַנג, וועט דערשיינען אי״ה אויף ראש-השנה און וועט אינגאַנצן זיין געווידמעט די רעליגיעזע דערציאונגס-פּראָבלעמען. דער נומער וועט דערשיינען אין אַ פיל פאַרגרעסערטן פאַרמאַט, קרוב 50 גרויסע זייטן.

אין דעם נומער וועלן זיך באַטייליקן די חשובסטע ארט שרייבער, חנוך-עסקנים, פּעדאגאגן און לערערנס. דער נומער וועט זיך פאַרנעמען מיט חנוך פּראָבלעמען בכלל און חנוך-הבנות פּראָבלעמען בפרט. מיר וועלן אויך געבן אין דעמזעלבן נומער א „פרייע טריבונע" וואו עס וועלן זיך קענען אַלע אַרויסזאָגן מיט באַמערקונגען און פּראָיעקטן וועגן תיקונים, וואָס דאַרפן געמאַכט ווערן אין יידישן רעליגיעזן חנוך. עס וועט אויך זיין אַ ספּעציעלער אָפּטייל „פון אונדזער לערערן-פּראַקטיק" וואו אונדזער לערערשאַפט וועט איבערגעבן איינדרוקן און באַמערקונגען פון זייער פּעדאַגאגישער אַרבּיט.

אַ גרויס ארט וועלן פאַרנעמען אין דעם נומער ליטעראַריש - פּעדאַגאגישע און וויסנשאַפטלעכע אַרביטן וועגן דערציאונג. אויך דער רייכער בעלעטריסטישער אָפּטייל וועט זיין געווידמעט דערציאונג.

דאָס אַרויסגיין פון פּעדאגאגישן נומער פון „בית יעקב" האט אַרויסגירופן אַ גיוואלטיק אינטערעס אין אַלע רעליגיעזע קרייזן, וואָס ווילן זעען פאַרבעסערט און פאַרפולקאמט אונדזער דערציאונגס-אַרבּיט.

מיר בעטן אַלע, וואָס ווילן זי באַטייליקן אין נומער צו צושיקן זייערע כתבים שפּעטסטנס ביז ט״ו אלול.

פּגישות־חברות פון בנות־ארגאַניזאַציעס אין אָטוואָצק, שערפּץ און לאָמזע.

אין חוה״מ סוכות זענען פאַרגיקומען פּגישות חברות אין די שטעט אָטוואָצק שערפּץ און לאָמזע. אַלע דריי פּגישות זענען אַראָפּ מיט גרויס ערפאלג. אויף דער אָטוואָצקער פּגישה איז גיוועזן פארטרעטן די צענטראַלע דורך ה׳ גרינפעלד, דער פאָרשטייער פון אונדזער פאַרלאַג „בית יעקב". אויך זענען אויף דער פּגישה אַרויסגיטרעטן מיט רעפעראַטן די ה״ה אָרלעאַן, ראַגאָזי און פרידמאַן. פאַר דער אָרגאַניזירונג פון דער אָטוואָצקער פּגישה האָט גיהאַט גרויסע פאַרדינסטן כבוד לאַפּין.

די פּגישה אין שערפּץ, וועלכע איז אָרגאַניזירט גיוואָרן דורך דער דאָרטיקער לערערין פרל. שיר-

לאָווסקאַ און דעם עסקן ה׳ רוסעק האָט גיהאַט גרויס ערפאָלג. אין דער פּגישה האָט זיך אויך באַטייליקט ה׳ פרידזאן.

אויף די פּגישה אין לאָמזע האָט גימאַכט אַ גוטן רושם.

צוליב דער הפסקה אינים דערשיינען פון ב״י גיבן מיר נישט קיין אויספירלעכע באַריכטן, אַגב, זענען די באַריכטן שוין גיווען גידרוקט אין „טאָגבלאַט".

יידיש לשון

אין די קרייזן פון אונדזער לערערשאַפט, האָט אַרויסגירופן אַן אומבאַשרייבלעכע שמחה דאָס באַווייזן זיך פון נייעם לערן-בוך אויף אַלף-בית אין יידיש פאַר אָנפאַנגער „יידיש לשון". מיר האָבן שוין באַקומען צענטליקער באַגריסונגען און דאַנק-בריוו פאַרן אַרויסגעבן דאָס בוך און מיט אומגידולד ווערט אומיטום דערוואַרט דאָס צווייטע באַנד, וואָס דערשיינט שוין די טעג.

מע ווייסט אָן דערויף, אַז „יידיש לשון" איז קודם־כל אַ ג־אייגן ביכל, וואָס די מחברים זענען די, וואָס אַרביטן יומם ולילה פאַר אונדזער באַוועגונג בכלל און פאַר אונדזער ליטעראַטור בפרט.

מיר דערהאַלטן אויך כסדר בריוו פון שריפטשטעלער און שול-טוער, וואָס זאָגן זיך אַרויס מיט פיל לויב פאַר אונדזער אַרבּיט ביים בוך „יידיש לשון", פאַר דער גוטער מעטאָדע, פאַר דעם שיינעם אויסזען פון בוך און די קינסטלערישע אילוסטראַציעס.

פון קומידיקן נומער אָן וועלן מיר אין אונדזער זשורנאַל אָפּדרוקן די צענטליקער לויב-בריוו און אָנערקענונגס שרייבן וואָס מיר האָבן באַקומען. **אין** שייכות מיטן דערשיינען פון „יידיש לשון".

יובל־פייערונגען פון בית יעקב

לכבוד דעם 15 יובל פון בית יעקב זענען אין אַ סך שטעט פאַרגיקומען חגיגות און פאַרשידענע אימפּרעזעס. צוליב דער הפסקה אין דערשיינען פון בית יעקב ברענגען מיר נאָר קורצע נאָטיצן פון אַ טייל באַריכטן, וואָס מיר האָבן דערהאַלטן.

אין טורעק איז גיווען אַן אימפּאָזאַנטע חגיגה. די לערערין פרוי גרינבערג האָט גירעט מעניגע דיומא. רי־נדע האַרציקע ווערטער. אויך זענען אויפגיטרעטן מיט פאַרשידענע רעדעס און באַגריסונגען די חברה ח. גאַצע אָן און שול-קינדער.

אין דאַבּזשין (דרוועניץ) איז די חגיגה אַראָפּ מיט גרויס ערפאָלג. עס האָט רעפערירט די לערערין פרל. מאַרטנפעלד און באַגריסט די אַקאַדעמיע האָבן: שילערן קריסטאַל, שולסק, שלאַכטער, קראַסוצקי, פרײליך און מינסקי. אויך האָבן דעקלאַמירט די שילערנס: רעגענשטיין, ראָזנשטיין, מאַרקוזאַן, ביעלאָחסקאַ, מאַקאָווסקאַ, קופּפער און פערקעל. אין נאָמען פון בית יעקב קאָמיטעט האָט באַגריסט די פאָרזיצענדערן פרוי גוטמאַרגן און דערביי גיהאַלטן אַ וואַרעמע רעדע מעינינאַ דיומא.

אין קאַליש איז דער יובל גיפייערט גיוואָרן צוזאַמען מיט אַ ל״ג בעומר אַקאַדעמיע. די לערערן

פרל. פּראַצל האָט גיהאַלטן אַ הערכסט אינטערעסאַנטן רעפעראַט. אויך האָבן גיהאַלטן באַגריסונגען און רעפעראַטן די: שילערנס פּרעגער, פּינטשעווסקאַ, מאַנדראַ, רעדלער, גוטפרוינד, קײניעווסקאַ, ליבערמאַן, ראָטנבערג, יאַקובאָוויטש, חאַקס און גלאַטשטיין. דאָס רייכע פּראָגראַם פון דער אַקאַדעמיע האָט איבערגילאָזט אַ טיפן רושם אין שטאָט.

אין לעסקאַ (גאַל.) איז גיגרינדעט גיוואָרן אַ בנות-אָפּ־טײלונג אַ דאַנק דער ניי־אָנגיקומענער לערערן פרל. שלײַסשטיין. נאָר באַזונדער אַ דאַנק דער גרויסער פאַרדינסטפולער באַמיאונג פון באַקאַנטן אגודה עסקן הרב מענדל האַגער איז די אָרגאַניזאַציע אַוועקגישטעלט גיוואָרן אויף גיזונטע יסודות. די פאַרוואַלטונג באַשטייט פון: פרל. ב האַראָ יטש [בת הרב] ר. האַראָוויטש, באַשע קטן, פרומיט מאַנטל. ס׳איז צו האָפן אַז די אָרג. אין לעסקאַ וועט בע״ה האָבן גרויס ערפאָלג אין איר אַרבּיט.

אין קראַשניק איז ו׳ תמוז לכבוד דעם יובל פון בית יעקב פאַרגיקומען אַן אימפּאָזאַנטע פּגישה, אין וועלכע האָבן זיך באַטייליקט קרוב 150 חברות פון פאַרשידענע שטעט. עס האָבן גיהאַלטן רעדעס לערערין פרל. בלוט, פרל. טראַסנער, פרוי טאַרטאַקאָווער, פרל. גאָטלערנער א. אַנד. שריפטלעכע באַגריסונגען זענען אָנגיקומען אין אַ גרויסער צאָל און די פּגישה האָט איבערגילאָזט אַ גרויסן רושם אין דער שטאָט. צוליב דער הפסקה אין דערשיינען פון בית יעקב, קאָנען מיר קיין אויספירלעכן באַריכט נישט געבן.

אין מאַרקושאָוו איז די ב״י שול ווידער טעטיק אַ דאַנק דער באַמיאונג פון ה׳ פּראַק, און דעם פּרויען-קאָמיטעט מיט פרוי מאַרעל אין דער שפּיץ. לעצטנס איז דאָרט גיווען אַ חגיגה לכבוד דעם יובל פון בית יעקב פון וואָס אַלע אַנוועזנדע זענען גיוועזן שטאַרק באַגייסטערט. עס איז באמת צו באַוואונדערן די אַרבּיט פון די בית יעקב עסקנים מיט ה׳ מרדכי מאַרעל אין דער שפּיץ, וועלכע לייגן אַוועק אַ סך אַרבּיט, בכדי אַוועקצושטעלן די שול אויף גוטע יסודות.

אין אָפּט איז אין שייכות מיטן יובל פון בית יעקב גיגרינדעט גיוואָרן אַ מוסטערהאַפטן בתיה פאַרבאַנד. די לערערין פרל. ראַיעווסקאַ האָט אייעקגילייגט אַ סך אַרבּיט ביים אָרגאַניזירן דעם פאַרבאַנד. אויף דער גרינדונגס-פאַרזאַמלונג האָבן גירעט די שילערנס: דיאַמענט, פרידמאַן און ווײַנטרויב, אויך האָבן באַגריסט די חברות פון „בנות" פּינטשעווסקאַ און דיאַמענט. אַ דאַנק די חברות טשערניקאָווסקאַ און ראָזן איז אַדורכגיפירט גיוואָרן ערפאָלגרייך די תרומת-חברה אַקציע אין אָפּט.

ארץ ישראל

אין גאַנצן נומער „בית יעקב" וועט פאַרעפנטלעכט ווערן אַ גינויער פּלאַן וועגן דער אַרבּיט פון „בנות" פאַר ארץ-ישראל אין שייכות מיט דער אַלגימײנער אַקציע פון אגודת ישראל, וואָס ווערט לעצטנס גיפירט לטובת ארץ-ישראל.

זומער־קאָלאָניע פון לאָדזשער „בנות"

דאָס היינטיקע יאָר האָט די לאָדזשער „בנות" איינגיאָרדנט איר זומער-קאָלאָניע אין „טעאָדאָר" ביי לאַסק. אויף דער קאָלאָניע גיפינען זיך גרוב 150 קינדער. לעצטנס איז די קאָלאָניע באַזוכט גיוואָרן דורך די ה״ה פּרעזעס פון קהלה-ראַט ר׳ פּ־של ליבערמאַן, הרב הערצשטאַרק, דירעקטאָר נטע בערלינער און די קהלה-סעקרעטאַרן נאַדעל און שפּ״ר, ווי אויך דורך די פּרנסים זילבערשטיין און פרידנזאָן און ה׳ אַבּאָוויטש. עס ווערט גיפּלאַנט אויפצובויען אַ ספּעציעל בנין פאַר דער קאָלאָניע.

אַ סוף צום הפקרות מיטן פאַרקאַפן געלטער!

עס ווערן אונטערגינומען ענערגישע שריט אַ סוף צו מאַכן מיטן הפקרות פון פאַרקאַפן געלטער. עס דערלויבן זיך אויף אַזאַ הפקרות נאָר אומפאַראַנטוואָרטלעכע מענטשן. זיי פאַרקויפן אונדזערע אויסגאַבן, טון איינקאַסירן דאָס געלט און שיקן דאָס נישט אָפּ.

אַ חוץ דעם, וואָס עס איז גזילה ממש, גראָבן זיי אונטער אונדזער אַרבּיט! עס וועלן פאַרעפנטלעכט ווערן די אַלע וואָס טון דאָס און באַזונדער צוגיצויגן ווערן צו גערי־כטלעכער פאַראַנטוואָרטלעכקייט.

יעדער וואָס איז אונדז עפּיס שולדיק, מוז דאָס שוין אָפּשיקן!

צום נייען שול־יאָר קלעבט אויס אומיטום דעם גרויסן פּלאַקאַט:

„פאַרשרייבט אייערע קינדער אין דער בית־יעקב שול!"

10 שטיק קאָסט 4 גילדן 50 גר.

אַזוי אויך פאַרשפּרייט אין אַלע יידישע שטובן די בראָשור פון שרה שענירער

„דערציט אייערע קינדער אין די בית־יעקב־שולן"

100 בראָשורן קאָסטן נאָר 7 זל. מיט 60 גר.-50 שטיק 5 זל.-25 שטיק 3 זל.

– געלט-שיקן: P.K.O. 67.795 –

אַ הערצלעכן מזל-טוב צו דער פאַ-לאָבונג פון פרל. י. דאַכנער (קאַלאַמי) מיט ה׳ וואָלף (קראָקע), פרל. א. מאַרילעס (לוצאָווסקאַ) מיט ה׳ ראַטהויז (סטרי) און צו דער חתונה פון פרל. פּ. זינגער (קאַלאַמיי) מיט ה׳ שטערנבערג

ווינשט

דראָהאָביטש — הינדע ראַמלער

ב כ״ת מז״ט חמה לידידנו הנעלה איש תבונות חכם וכופר ר׳ ליבל הורביץ הי״ו להולדת לו בנו בכורו שיחי׳ לאוי״ט. יהא״ר כי הוריו יזכו לגדלו לתורה, לחופה ולמע״ט, ויהי׳ לגאון ולתפארת בישראל על הרי ציון וירושלים.

כברכת ידידיו הנאמנים

דוד צבי זילבערשטיין, יצחק מרדכי פּילץ, חיים דוד רוזאַנעס, אליעזר גרשון פרידנזון.

אַ האַרציקן מזל טוב ווינטשן מיר אונדזער גיטרייער אירעפלער מיטאַרבייטערין לערערן פרל. מרים טויבע צו איר תנאים מיט ה׳ דוד לייב שטיין.

זאָל אייער צוזאַמענבונד זיין אַ קשר של קיימא!

צענטראַלע „בנות אגודת ישראל" אין פּוילן.

ברכת מז״ט לארושי ידידי מר דוד ליב שטיין את מרת מרים טויבע תחי׳, תהי׳ נא דרכם בחיים מאושרה ומכורכה.

כב״כת מוקירם

לודז — שלמה גרינפעלד

לידידי היקר באדם הנדיב המפואר מר שמחה לאַטעס נ״י (סלואַצא), הנני מגיש את ברכתי הלבבית לרגלי אירושי בתי החדורה ברוח המסורה מרת גאלדא ת׳ עם ב״ג החתן החו״ב השלם בפעלות מר יצחק דוב בוימאַן נ״י מקויל. יזכה לראות מהם דור נאמן לד׳ ולתורתו הקדושה

שמואל דוד לאַסקי, אבד״ק סאַמפאָלנא

דאַנקזאַגונג

דערמיט דריקן מיר אויס דעם איניקסטן דאַנק דער אָרגאַניזאַציע-קאָמיטע פון דער פּגישת-חברות אין שערפּץ און גאַנץ באַזונדער דער לערערן פרל. הענע שידלאָווסקאַ מיט דעם פרויען-קאָמיטעט פאַר דער מיפּולער גאַסטפרײַנטלעכע באַהאַנדלונג בעת אונדזער זיין אין שערפּץ. זאָל אמתדיק גליק, האַרמאָניע און צופרידנהייט אייער אידעאַלע אַרבּיט באַגלייטן עד מאה ועשרים שנה.

גלייכצייטיק דאַנקען מיר אויך דער לערערן פרל. גאָלדשטאַף, פאַר דער גאַסטפרײַנטלעכע אויפנאַמע בעת אונדזער באַזוך אין טשעכאָטשינעק.

ראַזשין-דרוועניץ

לערערן צבי׳ מאַרטנפעלד, בית-יעקב שולע, „בתי" און „בנות"

אַ האַרציקן מז״ט ווינטשן מיר אונדזער ל. און ג. לערערן פרל. שעראַדזקאַ (פאַביניץ) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ האַמער (אָויזאָר), זאָל דער אַלמעכטיקער אייער צוקונפט מיט אייביקער הצלחה און צופרידנהייט בענטשן און זייט זוכה צו בויען אייער הויז אויף די בערג פון ציון און ירושלים אין גייסט פון אונדזערע אידעאַלן.

לאַסק — בנות-אגודת-ישראל

אַ ברכה-פולן מז״ט ווינטשן מיר אונדזער פיל גיליבטע לערערן פרל. שעראַדזקאַ (פאַביניץ) צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ האַמער (אָויזאָר), זאָל אייער לעבנס-וועג גיבענטשט זיין מיט גאָט׳לעכע ברכות און זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אין גייסט פון דער הייליקער תורת.

לאַסק — בתיה פאַרבאַנד, 4-טער קורס בית-יעקב

מזל-טוב!

אַ ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער גיוו. איבערגיגעבענע פירערן און ח׳ לערערן פרל. מרים טויבע (היינט לערערן אין גאָוואָרלין). צו איר פאַרלאָבונג מיט ה׳ שטיין (גאָרחאָלין). אייער צוקונפט זאָל זיין אַ קוויט פון אייביק גליק און צופרידנהייט.

ווישקאָוו — בנות אגודת ישראל לערערן שטאַרקמאַן, פאַמיליע דאַבּרעס, פאַמיליע שטערן, פאַמיליע ליסס, פרוי געסטעל, זעלדע ברעסלער.

אַ האַרציקן מזל-טוב און אַ גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער. גיוו. לערערן פרל. רייזל וואָלף (דזיאַלאָשין) צו איר תנאים שגיווען מיט ה׳ בושעסקי (חמעלניק) ווי אויך אונדזער ח. חברת פרל. חנה האַראָוויטש (סקיערניעוויץ) צו איר תנאים שגיווען מיט ה׳ פנקס (חאַרעש). זאָל השי״ת געבן, אַז אייער צוזאַמענבונד זאָל זיין אַ ברכה-פולער און אַן אייביק צופרידענער.

סקיערניעוויץ — בנות אגודת ישראל, לערערן קערשטער (חאַראַש)

אַ הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער גיוו. זינע לערערן פרל. וואָלף (דזיאַלאָשין) צו איר תנאים שר כן מיט ה׳ קלונימוס בושעסקי (חמעלניק), איר זאָלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד אויף די בערג פון ציון און ירושלים.

שערפּץ — בנות אגודת ישראל, פרוי פליישער

אונדזער טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס דער פאַמיליע מאַרטשאַק צוליב טויט פון זייער פאַטער ע״ה. ז.ל. אייך השי״ת טרייסטן צווישן די אַלע וואָס טרויערן אויף ציון און ירושלים און איר זאָלט שוין מער פון קיין צער נישט וויסן.

לאַסק — בנות אגודת ישראל, לערערן ח׳ שעראַדזקאַ

די לערן־ביכער אויף יידיש אין די בית־יעקב שולן.

צום נייען לערן-יאָר ווערן אין די בית-יעקב שולן איינגיפירט אויף יידיש פאָלגנדע ביכער: א) „יידיש לשון" ערשטער באַנד, אויפן ערשטן קורס. „יידיש לשון" צווייטער באַנד, אויפן צווייטן און דריטן קורס די „יידישע נשמה" אויפן פערטן און פיפטן קורס. די אַלע ביכער זענען צו באַקומען אין אונדזער פאַרלאַג „בית יעקב" ווי אויך אין דער בית-יעקב צענטראַלע אין קראָקע.

די לערערשאַפט אין אונדזערע שולן דאַרף נישט לייגן קיין אַכט אויף די פאַרשידענע ביליקע רעקלאַמעס, וואָס זיי באַקומען צוגישיקט פון פאַרלאַגן וועגן ביכער, וואָס האָבן נישט קיין שייכות מיט די וואָס אַרביטן פאַר דער ב״י באַוועגונג.

אויך וועט ווייטער אויף יידיש גינוצט ווערן אונדזערע שריצטן „קינדער גאָרטן" און „פרישע בלימעלעך".

לשנה טובה אנאַנסן

פאַרן ערשטן נומער פון „בית יעקב" אויפן צענטן יאָרגאַנג, וואָס דערשיינט אויף

ראש השנה

ווערן שוין אָנגינומען!

פּרייז פון אָווינטש ביז 20 ווערטער, נאָר 3 גילדן.

אָן אונטערשריפט אונטער אָן אַלגימײנעם ווינטש פאַר פרוי שענירער קאָסט נאָר 50 גר.

די אַנאָנס שרייבן אויף אַ פּאָסט-טשעק: פּ. ק. א. 67.795

פאַריען־קורס פון לערערנס אין ראַבקאַ.

נאָך אַ יאָרלעכן איבערברייס האָט זיך דערטאָפּל ווידער צעפונט דער באַמיאונג פון דער קראָקאָווער ב״י-צענטראַלע גיעפנט אַ פאַרבילדונגס-קורס אין דעם שיינעם קוראָרט ראַבקאַ.

די לערערנס, וועלכע האָבן די פאַרבונדנגס זיימער פאַריענצײַט, זענען ח׳ גיוואָנגלעך נישט לויטיק גיגאַנגען. נאָר היימטע גיאַרבּיט אויפן גיביט פון תנ״ך און מוסר. אויפן קורס האָבן אַלס דאָצענטן אָנטיילגינומען די חשובע ה״ה: דר. דייטשלענדער און אָרלעאַן, גיאָרטע פרוי שענירער און פרוי קאַן.

און ווידערמאָל האָט זיך גילאָזט זען די דערפרייעכע דערשיינונג, די מסירת הנפש פון לערערנס, וועלכע ווידמען זייער איינציקן חודש פאַריען, כדי זיך צו גיפונען אין דער היימישער סביבה פון אַלטע לערער און חברות און אויסנוצן דעם גרויסן נח פון גימיינשאַפטלעכן לעבן פון אידעאַן חברים. ס׳איז ווירקלעך צו באַוואונדערן, אַז לערערנס, וועלכע אַרביטן שוין זיט לאַנגע יאָרן אויף פאָסטנס, ווערן אויף דעם פאַריען-חודש, כדי ווידער צו קאָנען איבערגיין אין סטודיום פון תלמידות.

אין די לעצטע וואָך פון פאַרבילדונגס-קורס האָט מען, ווי דער מנהג, איינגיהאַלטן אַ לערערנס-קאָנפערענץ, אויף וועלכער מ׳האָט דורכגירעדט ס׳רוב פּעדאַגאגישע און אָרגאַניזאַציאָנעלע פּראָבלעמען.

די לערערנס האָבן ביי זער גילעגנהייט אַרויסגירעקט זייער פאַרוואונדערונג צוליב דער קלײנער צאָל אָנטיילנעמער און אויפגיפאָדערט די צענטראַלע זיך צו באַמיען נישט בלויז צו דערהאַלטן דעם קיום פון די פאַרבילדונגס-קורסן, נאָר אויך אַרביטן פאַר זייער פאַרגרעסערונג, כדי אַלע לערערנס זאָלן קאָנען אָן זיי אָנטיילנעמען.

אויסערדעם זאָלן די לערערנס באַקומען אַן אַרבּיטס-פּראָגראַם, וועלכער מוז פון זיי אין משך פון יאָר באַאַרבּיט ווערן.

די לערערנס האָבן זיך אויך באַקלאָגט אָן מאַנגל אין אויפזיכט פון די שולן פון דער צענטראַלע.

די פאָרשטייער פון דער צענטראַלע און דאָצענטן-קאָלעגיום, האָבן פאַרשטאַנען די ריכטיקייט פון די פאָדערונגען און באַשלאָסן אַלע די 3 פונקטן נאָכצוקומען.

וואָס שייך דער אינספּעקציע האָט די צענטראַלע שוין גיהאַט באַשלאָסן צו וועלן 20 אינספּעקטאָרן, וועלכע זאָלן באַזוכן די שולן אין משך פון יאָר.

אויף דער צווייטער זיצונג האָט מען דורכגירעדט די וויכטיקייט פון דער פאַרשפּרייטונג פון די אָרטאָדאָקסישע ביכער און צייטשריפטן פאַר דער אָרגאַניזאַציע, גאַנץ באַזונדערס איז באַטאָנט גיוואָרן דאָס חשיבות פון ב״י-זשורנאַל.

אויסערדעם האָט אַ ברייטן פּלאַץ פאַרנומען די דעבאַטע איבער די טעטיקייט פון „בנות"-אָרגאַניזאַציע פאַר א״י. ס׳איז פאַרגישטעלט גיוואָרן דער טרויעריקער מצב פון אָרטאָדאָקסישן חנוך אין א״י. דערויף איז גישטעלט גיוואָרן אַ פאָרשלאַג מיט אַלע מעגלעכקייטן צו אונטערשטיצן די ב״י-שולן אין אונדזער לאַנד. דער פאָרשלאַג איז אָנגינומען גיוואָרן מיט אמתער שמחה.

מ׳האָט אויך באַשלאָסן יעדעס יאָר אַרויסצושיקן פון דער פּוילישער ב״י-וועלט עטלעכע לערערנס, כדי זיך צו באַקענען מיט דער דאָרטיקער ב״י-באַוועגונג און צו גרינדן נייע שולן.

דער פּלאַן מוז נאָך גינויער באַאַרביט ווערן, די לערערנס וועלן באַקומען דערוועגן אַ אויספירלעכן צירקולאַר.

די בית־יעקב צענטראַלע וועגן בוך „יידיש לשון" צו אַלע בית־יעקב לערערנס!

צום נייען שול-יאָר האָבן מיר אויפגינומען מיט גרויס שמחה די בשורה פון דעם נייען לערן-בוך אויף יידיש לשון, וואָס איז אַרויסגיגאַנגען דורכן פאַרלאַג „בית־יעקב" אין לאָדזש.

דאָס בוך „יידיש לשון", וואָס איז צוזאַמענגישטעלט גיוואָרן דורך די לאַנגיעריקע שעפער און בויער פון אונדזער קינדער-ליטעראַטור די ה״ה:

א. ג. פרידנזאָן, נטע בערלינער און **אליעזר שינדלער,**

עפנט אַ נייע תקופה אינים יידיש-אונטערריכט אין דער בית-יעקב שול.

„יידיש לשון" באַנט אויס אַ גיזונטן פּעדאַגאגישן וועג אויפן לימוד פון יידיש אין אונדזער שול און עס איז אייער הייליקער חוב, דאָס בוך אָבליגאַטאָריש איינצופירן און איר וועט בעזה״י דערפון זעען אַ סימן-ברכה אין אייער הייליקער אַרבּיט, צו דערציען אַ דור יידישע טעכטער, וואָס וועט זיין שטאָלץ אויף יידיש צוליב יידישקייט!

מנחם אב תרצ״ב — עקזעקוטיוו פון דער צענטר. שול-אָרג. „בית-יעקב" קראָקע-וואַרשע

אין קומידיקן נומער אַ רוף פון דער „קרן התורה" צענטראַלע אין ווין, וועגן בוך

„יידיש לשון"

Żyd Inst. Nauk
Wilno
Ł. Pohulanka
18

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

ŁÓDŹ, sierpień 1932 roku

B A J S J A K O W

CENA 45 GR.

szyt 93
Adres Redakcji: „BAJS JAKOW"
Łódź, Kilińskiego 44.
Telefon 109-77.

אונדזער גייסטיקער מוטער **פרוי שענירער** צום 15-יעריקן יובילעאום פון איר שאפונג ווינטשן מיר פיל ברכות, א סך ערפאלג און צופרידנהייט אין איר מסירת-נפשדיקער ארביט. השי״ת זאל געבן ס-זאל ערפילט ווערן איר הייסעסטער ווּאונטש וואס זי חיל זעען ביי ישראל: ויעשו כלם אגודה אחת און זי די עקרת הבית פון דער ב״י היים זאלן זיין די אמתע אם הבנים שמחה.

לערערן יהודית טראטנער
אסטראוויעץ. III, IV און V קורס בית יעקב.

צום 15-יעריקן יובל פון בית-יעקב ווינטשן מיר די ל. שעפערן פון ב״י גידאנק **פרוי שענירער**, או השי״ת זאל זי שטארקן חייטער צו קענען איר הייליקע ארביט ערפילן מיט ברכה והצלחה.

לערערן גוטבריוס, רחל סילמאן
נאווי-קארטשין. 2-טער קורס בית-יעקב

צום 15-יעריקן בית-יעקב יום-טוב גיבן מיר איבער דער שעפערן פון אונדזער באוועגונג **פרוי שרה שענירער** די הארציקסטע ברכות. זאל דער ליכטיקער בית-יעקב שטראל וואס זי האט מיט 15 יאר צוריק גיווארפן אויף דער יידישער גאס אומשטאנד זיין צו באלייכטן און אדורכצולייען די פארבלאנדזשעטע פרויען-הערצער פון יידישן פאלק.

בנות אגודת ישראל, לערערן שידלאווסקא,
שערפץ. בתי׳ גרופע און ב״י שילערנס.

צום בית-יעקב יובילעאום הצלחה גדולה אין דער ווייטערדיקער אידעאלער ארביט, אונדזער חשובער פירערן **שרה שענירער**

ווינטשן לערערן שרה ראטפעלד,
מאשציסק. בנות אג״דת ישראל, 4-טער קורס.

דער שעפערן פון דעם בית-יעקב גידאנק פרוי **שרה שענירער** צום 15-יעריקן יובילעאום פון דער ב״י באוועגונג, ווינטשן מיר, אז השי״ת זאל זי שטארקן ווייטער ממשיך צו זיין די הייליקע ארביט מתוך הרחבה און מיט פיל הצלחה, צום כבוד און רום פון יידישן פאלק.

בנות אגודת ישראל, לערערן ראיעווסקא,
אפאטאוו. בתי׳ פארבאנד.

א סך ברכות און הצלחה אין דער ארביט פאר אונדזער הייליקע אידעאלן דער ג. **פרוי שענירער**, ווינטשט
יעדזשעיעוו. בנות אגודת ישראל.

צום 15-יעריקן יובילעאום פון בית-יעקב ווינטשן מיר אונדזער גייסטיקע פירערן און אונערמידלעכע קעמפערן ג. **פרוי שענירער** חייטערן ערפאלג און ברכה-פולער טעטיקייט לטובת אונדזער הייליקן אידעאל.

לערערן איסלויער,
זגחיכאסט. בתי׳, בית-יעקב שול.

צום 15-יעריקן יובילעאום פון בית-יעקב ווינטשן מיר אונדזער ל. פירערן **פרוי שענירער**, אז השי״ת זאל איר געבן כוח חייטער צו בויען אן אמת יידיש דור.

לערערן ר. שיטקא,
כענטשין 3-טער קורס בית-יעקב.

דער שעפערן פון דעם גרויסן בית-יעקב ווערק צום 15-יעריקן יובילעאום **פרוי שענירער**, ווינטשן מיר פיל ברכה, הצלחה אין דער ווייטערדיקער ארביט.

לערערן חי׳ שרה גרינבערג,
טורעק. בנות אגודת ישראל, בית-יעקב.

דער שעפערן פון אונדזער הייליקן בית-יעקב אידעאל, די ל. **פרוי שענירער** ווינטש איך: ד׳ עוז לה יתן עד מאה ועשרים שנה. זי זאל חייטער קענען פירן איר פרוכטבארער טעטיקייט.
ראמביע. ב״י לערערן ב. ראניעס.

אונדזער גייסטיקער מוטער **פרוי שענירער** צום יובילעאום פון דער ב״י באוועגונג, אונדזער חינוכש, צו זעען דעם צוריקקער פון אלע יידישע טעכטער צום תורה קוואל.
בארנאוויטש. „בנות אגודת ישראל".

מיר חינטשן דער ל. **פרוי שענירער** צום 15-יעריקן יובילעאום פון בית-יעקב, אז אלע יידישע פרויען און טעכטער זאלן איר ביישפיל נאכטון צו פארפעסטיקן און פארחירקלעכן די תורה אידעאלן און מיר זאלן בקרוב זוכה זיין צו אחרות הימים.
ראדאמישל רבת. בנות אגודת ישראל, לערערן עלנבערג.

צום 15-יעריקן יובל פון אונדזער הייליקער ב״י באוועגונג ווינטשן מיר אונדזער גייסטיקע מוטער און פיאנערן **פרוי שרה שענירער** ברכה און הצלחה לעתיד.

לערערן א. שלייפשטיין,
לעסקא. בנות אגודת ישראל.

גם אנו בין המברכים
לעסקא. ועד „בית יעקב"

א סך ברכות ווינטשן מיר דער ג. **פרוי שענירער** צום 15-יעריקן יובילעאום פון איר טעטיקייט. זאל איר ג—ט ווייטער געבן כוח פארטצוזעצן איר הייליקע ארביט.

דעמבלין. לערערן פ. זיידמאן, בתי׳ פארבאנד.

מזל און ערפאלג אין דער ווייטערדיקער אידעאלער ארביט, די שעפערן פון אונדזער באוועגונג ג. **פרוי שענירער** ווינטשן
סאסנאוויץ. בנות אגודת ישראל, לערערן קליין.

דער ח. שעפערן פון דער ב״י באוועגונג **פרוי שענירער**, צום 15-יעריקן יובל ווינטש איך איר א סך ערפאלג, אריכות ימים. השי״ת זאל איר געבן כוח ווייטער פארטצוזעצן איר הייליקע מיסיע צום רום פון אונדזערע אידעאלן.

דראהאביטש. ב״י לערערן הינדא ראמלער.

לשנת חג-היובל לקיום בית-יעקב חמש עשרה שנה הננו מאחלות למיסדת ומנהלת **מרת שנירער** הנכבדה שתזכו לגאולת עמנו ובנין מקדשנו.

ועד „בית יעקב"
ביכבה. וצירל שלמוביץ (מורה דב״י).

דער באשעפערן פון ב״י גידאנק **פרוי שרה שענירער**, צום 15-יעריקן ב״י יובילעאום, ווינטשן מיר, דאס זי זאל דערלעבן ווייטערע יובילעאומס און אויף איר הייליקער ארביט זאל רוען די ברכה פון השי״ת.

גער חי׳ אלטער, ב״י לערערן ס. האפמאן.

אין טאג פון אונדזער גרויסן יום-טוב, חען אונדזער הארץ איז פול מיט התלהבות און דאנקבארקייט צו דיר גרויסע פירערן **שרה שענירער**, בעטן מיר צו השי״ת, אז עס זאלן דיינע הייליקע אידעאלן פארווירקלעכט ווערן אין לעבן, דו זאלסט מתוך הרחבה לאנגע, לאנגע יארן זיין מיט אונדז. און מיר זאלן בייזאמין זוכה זיין צו זעען אויפגיבויט יעקבס הויז אויף די בערג פון ציון וירושלים.

לערערן יהודית געלבלום, בנות אגודת ישראל,
זד.-וואלע. בתי׳ און בית-יעקב, מלכה קרינער, פערל שילת.

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה **פערל סטאניסלאווסקא** צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **גאלדבערג** (פאריסאוו) זאל השי״ת אייך בענטשן מיט פיל גליק און צופרידנהייט און בויט אייער עתיד אין גייסט פון תורה ומסורה.

בנות אגודת ישראל,
ריקי. לערערן שרה בעסערגליק.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. פריינדן פרל. **שושנה וואלף** (דזיאלאשין) צו איר תנאים-שרייבן מיט ה׳ **קלונימוס בזשעסקי** (חמעלניק). זאל השי״ת אייער צוזאמינבונד בענטשן מיט זיין פולער ברכה און אייביקער הארמאניע.

פאמיליעס: טייטלבוים, פאנפעל,
שערפץ. סטץ און גראניעחיטש.

אונדזער ח. פארוואלטונגס-מיטגליד ה׳ **מאיר פייוול** (שו״ב) און זיין וו. **פרוי** צו דער חתונה פון זייער ל. טאכטער, סעקרעטארן **רבקה עקשטיין** צו איר חתונה מיט ה׳ **חיים בערמאן** ווינטשן מיר די הארציקסטע מזל-טוב וואונטשן. זייט זוכה צו דערלעבן פון זיי פיל נחת אין גייסט פון תורה אידעאלן.

לאדזש (גייערס ראיאן). ועד בית יעקב.

צו די פארלאבונג פון מיין ל. פריינדן **מאטל גאלדפריינט** (מיעראוו) מיט ה׳ **קאפל ליבערמאן** (סאסנאוויעץ) ווינטש איך מזל-טוב. גליק און צופרידנהייט זאלן זיין אייערע נישט אפטרעטנדע באגלייטערס אין לעבן.

חיעלון. בריינדל שיף.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער בנות-חברה **רייזל פייגל ראפאפארט** (בילץ) צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **אברהם גורעוויטש** (ווארשע).

בילץ. בנות אגודת ישראל.

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך מיין ל. גיוו. לערערן, די מוטיקע קעמפערן און שטאלצע פיאנערן פון אונדזער בנות-אידעאל פרל. **מלכה שטאקמאן** צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **וואסערצוג** (טשיזשעוו). דער אלמעכטיקער זאל אייך העלפן איר זאלט זוכה זיין צו בויען דעם אמתן בית-יעקב.

אזארקאוו. צילקע גרינשטיין.

מזל-טוב דיר מיין ליבסטע פריינדן **מלכה שטאקמאן** צו דיין תנאים-שרייבן מיט ה׳ **וואסערצוג** (טשיזשעוו). זאל גאט בענטשן דיין נייען לעבנס-וועג מיט זיין פולער ברכה.

דאברי-לוטאמאח. שרה בעם.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער מיטשילערן און בנות-חברה **רחל בארנשטיין** צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **לייבל ליכטנשטיין** (קוטנע). יזרח מזלם כשמש בצהרים.

„בנות אגודת ישראל", לערערן באטשקאווסקא,
זשיכלין. 5 קורס „בית יעקב".

צו די חתונות פון אונדזערע בנות-חברות פרל. **וויטל ברין** מיט ה׳ **יוסף גאלדשמיד** און פרל. **מינדל נאשעלעוויטש** מיט ה׳ **יצחק לעדערמאן** (זשיכלין) ווינטשן מיר, איר זאלט זוכה זיין צו שפינין דעם גאלדינים פאדים פון אונדזערע אבות.

„בנות אגודת ישראל",
זשיכלין. לערערן באטשקאווסקא.

אונדזער ל. בנות-חברה **אסתר ליפשיץ** צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **דוד ראזענבערג** (לאדזש) ווינטשן מיר דעם הארציקסטן מזל-טוב. אייער צוקונפט זאל זיין א קייט פון אייביק גליק און צופרידנהייט.

רבקה ווייננ—ט, צפורה לעווין, זלאטע ווילדמאן,
זשיכלין. רחל בארנשטיין און לערערן באטשקאווסקא.

די הארציקסטע מזל-טוב וואונטשן דריקן מיר אויס אונדזער ל. ח. לערערן און דערציערן פרל. **לאה פאמעראנץ** תחי׳ צו איר תנאים-שרייבן מיט ה׳ **שאול יהודה באטשאן** נ״י (ירושלים). זאל השי״ת אייך געבן א גליקלעכע און בליענדע צוקונפט.

שילערנס פון ב״י 6-טן קורס:
חי׳ סוועט, פערל באפאיין, שרה שראנער,
מאגיעלניץ. ביילע פאסטערנאק, טאבע ניימאן.

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטש איך מיין חברה **מרים קאהן** (יווארס) צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **ווייסקאהל** (זדונסקע-וואלע). זאל דיין עתיד זיין פול מיט גליק און צופרידנהייט.

וואלבראם. רבקה זשורקאווסקא.

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר צו די חתונות פון אונדזער פריינדן און בנות-חברה **רבקה עקשטיין** מיט ה׳ **חיים בערמאן** און **רחל הערשבערג** מיט ה׳ **ראש**. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד אין גייסט פון בית-יעקב אין אונדזער הייליקן לאנד.

לאדזש (ג.מ.) שוועסטערן בערמאן, שוועסטערן באלעק.

דעם איניקסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזער חברה פרומיט גוטגלאס צום טויט פון איר הייסגיליבטן

פאטער ע״ה

אין דער ארביט פאר אונדזער אידעאל זאל זי א טרייסט גיפונין.
בנות אגודת ישראל
יעדזשעיעוו. לערערן חי׳ גאלדפאדען.

אונדזער ל. גייסטיקער פירערן **פרוי שענירער** צום 15-טן יובל פון בית-יעקב, ווינטשן מיר, אז השי״ת זאל איר געבן כוח צו קענין פארטצוזעצן די הייליקע ארביט אויפצוהויבן דעם כבוד פון ישראל סבא, און צו פארווירקלעכן זיינע אייביקייטס אידעאלן.

בנות אגודת ישראל — אזארקאוו, בנות אגודת ישראל—דאברי, ב״י שול—טארלאח,
בנות אגו״י—וועגנראוו, ט. גלינער—ראדזימין.

אבאנאמענטס-פרייז פון „בית-יעקב" זשורנאל:

א יאר (21 נומ.) 10 גילדן,
1/4 יאר (12 נומ.) 6 גילדן,
1/2 יאר (6 נומ.) 3 גילדן,
חודש (2 נומ.) 1.20 גילדן.

אנאנסן-פרייז:

א גאנצע זייט 200 גילדן,
א האלבע זייט 100 גילדן,
א פערטל זייט 50 גילדן,
א אכטל זייט 25 גילדן,

דער אבאנאמענט מוז גיצאלט ווערן פריער׳אויס!
געלט שיקן P.K.O. 67.795
א גראטולאציע-אנאנס ביז 20 ווערטער 3 גילדן.
געלט פאר אנאנסן פריער-אויס!

גיזעצט ביי מ. ראזנשטיין, פיעטרקאוו, פל. טריבונאלסקי 4.

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydenzon.

Druk. J. Diament Łódź, Kilińskiego 50.